

ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΥΝΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΠΟΛΥΤΕΚΝΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ (Α.Σ.Π.Ε.)

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΖΩΟΓΟΝΗΣΗ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΑΘΗΝΑ
Ιανουάριος 2023

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ: ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΗΣ ΑΣΠΕ

- Βασίλειος Θεοτοκάτος, Επίτιμος Δικηγόρος, Πρόεδρος ΑΣΠΕ
- Δρ. Δημήτριος Σταμούλης, Σύμβουλος Επιχειρήσεων, Διδάσκων ΑΕΙ
- Θωμάς Γιαννιώτης, Διευθυντής Ο.Τ.Α.
- Δήμητρα-Ινές Αγγελή, Πρόεδρος Δημοτικού Βρεφοκομείου Αθηνών
- Ιωάννα Φωτοπούλου, Δικηγόρος, Εργατολόγος (ΜΔΕ)
- Στυλιανός Τριβιζάς, Οικονομολόγος
- Κωνσταντίνος Σολδάτος, Αντιστράτηγος ε.α.ΕΛ.ΑΣ Γενικός Διευθυντής της Ελεήμονος Εταιρείας Αθηνών
- Χαράλαμπος Παύλος, Πολιτικός Επιστήμων, Διευθυντής ΑΣΠΕ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ:

Δρ. Γαβριήλ Αμίτσης

Καθηγητής Δικαίου Κοινωνικής Ασφάλειας

Διευθυντής Ερευνητικού Εργαστηρίου Κοινωνικής Διοίκησης

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Ερευνητικό Εργαστήριο Κοινωνικής
Διοίκησης - ΕΕΚΔ

Σημείωση:

Τα πνευματικά δικαιώματα της ανά χείρας έκδοσης, ανήκουν στην Ανώτατη Συνομοσπονδία Πολυτέκνων Ελλάδος (ΑΣΠΕ). Απαγορεύεται η αναδημοσίευση των κειμένων χωρίς την έγγραφη άδεια της ΑΣΠΕ ως εκδότριας.

Διεύθυνση: Πλ. Ελευθερίας 22, 105 53 Αθήνα-

Τηλ. 210-3232513 / Email: info@aspe.org.gr

Site: www.aspe.gr -

Η Ανώτατη Συνομοσπονδία Πολυτέκνων Ελλάδας (ΑΣΠΕ)

Η Ανώτατη Συνομοσπονδία Πολυτέκνων Ελλάδας (ΑΣΠΕ) είναι ΝΠΙΔ μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που εκπροσωπεί τις πολύτεκνες οικογένειες, αναλαμβάνοντας την προαγωγή των ηθικών και υλικών συμφερόντων τους. Ιδρύθηκε το 1931 και αποτελεί τον αρχαιότερο φορέα προάσπισης των δικαιωμάτων των οικογενειών και διεκδίκησης ολοκληρωμένων δημογραφικών οικογενειακών πολιτικών στην Ελλάδα, προωθώντας παρεμβάσεις για την διαχείριση των οικονομικών και κοινωνικών προκλήσεων της δημογραφικής γήρανσης και για την στήριξη των πολύτεκνων οικογενειών με όρους κοινωνικής δικαιοσύνης και αναλογικότητας. Το Κράτος, της έχει αναθέσει από το 1931 ως σήμερα, την απονομή και την πιστοποίηση της πολυτεκνικής ιδιότητας, καθήκον που ασκεί υποδειγματικά.

Η ΑΣΠΕ επιδιώκει την υιοθέτηση θετικών μέτρων για την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων της οικογένειας και της μητρότητας, σχεδιάζοντας πρωτοβουλίες για την απόκτηση παιδιών και τη θετική γονεϊκότητα. Αναπτύσσει τον δημόσιο διάλογο, προάγει την ενίσχυση της συνηγορίας, την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης σχετικά με την δημογραφική και οικογενειακή πολιτική μέσα από συνέδρια, ημερίδες, το περιοδικό «*Κόσμος Πολυτέκνων*» και την δημοσίευση μελετών και ερευνών.

Η ΑΣΠΕ δραστηριοποιείται Πανελλαδικά μέσω των 100 Οργανώσεων-μελών της και σε διακρατικό επίπεδο μέσω συνεργασιών με άλλες Εθνικές Οργανώσεις (πχ. Παγκύπρια Οργάνωση Πολυτέκνων). Είναι ιδιαίτερα ενεργή και σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, καθώς συμμετέχει, εκτός των άλλων, στα Διοικητικά Συμβούλια της COFACE–Families Europe και της European Large Families Confederation. Παράλληλα, είναι ο Εθνικός Συντονιστής του *Ευρωπαϊκού Δικτύου των Φιλικών προς την Οικογένεια Πόλεων* (European Network of Family Friendly cities). Έχει πραγματοποιήσει με μεγάλη επιτυχία δέκα Διεθνή Συνέδρια για θέματα δημογραφίας, οικογένειας και παιδιών, Διεθνή Ημερίδα για Ευρωβουλευτές, έχει συνδιοργανώσει μαζί με την Παγκύπρια Οργάνωση Πολυτέκνων Ευρωπαϊκό Δημογραφικό Φόρουμ στην Κύπρο, καθώς και ημερίδα οικογενειακών πολιτικών για τους Ο.Τ.Α.

Η ΑΣΠΕ έχει αναγνωρισθεί ως θεσμικός κοινωνικός εταίρος και συμμετέχει στην Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος με δύο εκπροσώπους της. Είναι εγγεγραμμένη στο Μητρώο Φορέων Υπηρεσιών Κοινωνικής Φροντίδας, του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υπηρεσιών και έχει βραβευθεί από την Ακαδημία Αθηνών για το έργο της.

Η ΑΣΠΕ ενισχύει από το 2021 την τεχνογνωσία της, έχοντας υπογράψει Μνημόνιο Συνεργασίας με το Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής (Ερευνητικό Εργαστήριο Κοινωνικής Διοίκησης) για την προώθηση δράσεων ερευνητικού, συμβουλευτικού και εκπαιδευτικού περιεχομένου.

Το Ερευνητικό Εργαστήριο Κοινωνικής Διοίκησης του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής

Το Ερευνητικό Εργαστήριο Κοινωνικής Διοίκησης (<https://sar1.uniwa.gr>) ιδρύθηκε τον Απρίλιο του 2019 και λειτουργεί στον Τομέα Κοινωνικής Πολιτικής του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής ως ερευνητική μονάδα, σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου 4485/2017. Εξυπηρετεί εκπαιδευτικές και ερευνητικές ανάγκες στο γνωστικό αντικείμενο της Κοινωνικής Διοίκησης (Social Administration), αξιοποιώντας σύγχρονες διεπιστημονικές προσεγγίσεις από τους κλάδους του Δικαίου, της Κοινωνικής Πολιτικής, της Πολιτικής Επιστήμης, της Οργάνωσης και Διοίκησης, των Οικονομικών, των Επιστημών Υγείας και της Πληροφορικής και Επικοινωνίας για τη σύνθεση-ανάλυση των ακόλουθων θεματικών πεδίων: α) Κοινωνική Ασφάλιση, β) Κοινωνική Πρόνοια, γ) Κοινωνική Ένταξη, δ) Υγεία και Ψυχική Υγεία, ε) Απασχόληση - Εργασιακές Σχέσεις, στ) Εκπαίδευση, Επαγγελματική Κατάρτιση και Δια Βίου Μάθηση, ζ) Επαγγελματική Ασφάλιση, η) Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, θ) Κοινωνική Στέγαση.

Τα μέλη του Εργαστηρίου έχουν υλοποιήσει από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 περισσότερα από 250 Εθνικά και Διεθνή ερευνητικά προγράμματα που εμπίπτουν σε κάποιο από τα θεματικά πεδία του, με πλέον ενδεικτικά:

- ❑ Το «**Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη**» (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, 2014),
- ❑ η «**Εθνική Στρατηγική για την πρόληψη και καταπολέμηση της έλλειψης στέγης**» (Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, 2014-2015),
- ❑ η «**Εθνική Στρατηγική Κοινωνικής Ένταξης των Ρομά 2021-2027**» (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, 2020-2021),
- ❑ η «**Εθνική Στρατηγική τοπικής αναπτυξιακής πολιτικής χωρίς αποκλεισμούς**» (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, 2020-2021),
- ❑ η «**Διερεύνηση και Αξιολόγηση των πολιτικών αντιμετώπισης της παιδικής φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα**» (Γραφείο του Ταμείου των Ηνωμένων Εθνών για τα Παιδιά στην Ελλάδα, 2021),
- ❑ η «**Μελέτη Σκοπιμότητας για την σύσταση Παρατηρητηρίου για τη φιλικότητα του συστήματος δικαιοσύνης για το παιδί**» (Υπουργείο Δικαιοσύνης, 2022-2023).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	12
Κρίσιμες Διαπιστώσεις.....	12
Ο νέος εθνικός κίνδυνος.....	15
Οι στόχοι της δημογραφικής και της οικογενειακής πολιτικής.....	17
Ο αναγκαίος διαχωρισμός των πολιτικών κοινωνικής πρόνοιας και των δημογραφικών – οικογενειακών πολιτικών.....	18
Άμεση απαλοιφή εισοδηματικών ή άλλων κριτηρίων για την ένταξη των πολυτέκνων οικογενειών στις δημογραφικές και οικογενειακές πολιτικές.....	20
Προς ένα νέο μοντέλο άσκησης δημογραφικής και οικογενειακής πολιτικής.....	21
Οι τρεις πυλώνες άσκησης δημογραφικής και οικογενειακής πολιτικής.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΤΟ ΝΕΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΥΤΕΚΝΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ.....	27
Οι πολύτεκνες οικογένειες αναγνωρίζονται διεθνώς ως ευπαθής κοινωνική ομάδα.....	27
Η στήριξη της πολύτεκνης οικογένειας ως εμβληματική έκφραση του Κοινωνικού Κράτος Δικαίου.....	28
Η στήριξη των πολυτέκνων σε άλλα Ευρωπαϊκά κράτη.....	29
Το νέο πρότυπο ενίσχυσης των πολυτέκνων οικογενειών.....	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΕΜΒΛΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΣΕ ΚΡΙΣΙΜΑ ΠΕΔΙΑ ΔΗ- ΜΟΣΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.....	33
Α. Η δίκαια κατανομή των φορολογικών βαρών.....	33
Β. Η πρόσβαση σε αξιοπρεπείς συντάξεις.....	36
Γ. Η ποιοτική κάλυψη των αναγκών κοινωνικής φροντίδας.....	38
Δ. Η πρόσβαση σε αξιοπρεπή και προσιτή κατοικία.....	39
Ε. Η πρόσβαση στην ενέργεια.....	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΜΕΤΡΑ ΠΟΥ ΧΡΗΖΟΥΝ ΑΜΕΣΗΣ ΝΟΜΟΘΕΤΗΣΗΣ.....	43
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	46
Ελληνική Βιβλιογραφία.....	46
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.....	47

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η προστασία της οικογένειας αποτελεί βασική προτεραιότητα των δημόσιων πολιτικών του Κοινωνικού Κράτους, που προωθούνται με ένα σύνθετο πλέγμα γενικών ή ειδικών παρεμβάσεων.

Οι γενικές παρεμβάσεις εκδηλώνονται μέσω των οικογενειακών πολιτικών (family policies), περιλαμβάνοντας φορολογικά μέτρα και οικογενειακά επιδόματα, δράσεις υπέρ της ισότητας ανδρών και γυναικών στην εργασία, υπηρεσίες φύλαξης και φροντίδας των παιδιών και των άλλων εξαρτημένων ατόμων, την κατοχύρωση των οικογενειακών δικαιωμάτων στα καθεστάτα κοινωνικής ασφάλισης γήρατος ή τη δυνατότητα καλύτερου συνδυασμού του οικογενειακού και του επαγγελματικού βίου (π.χ. γονικές άδειες ή επιλογή μειωμένου ωραρίου εργασίας). Τα κίνητρα των πολιτικών αυτών διαφοροποιούνται από χώρα σε χώρα: Άλλοτε είναι ηθικής τάξεως ή συνδέονται με το συμφέρον του πολίτη, άλλοτε είναι περισσότερο οικονομικά ή πολιτικά και άλλοτε αποσκοπούν στην αύξηση της γεννητικότητας. Όποια και εάν είναι όμως η θεμελίωσή τους, η ηθική, σωματική και εκπαιδευτική ευημερία των παιδιών αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο τους, όπως και η εξασφάλιση της δυνατότητας των γονέων να ανατρέφουν τα παιδιά τους όπως επιθυμούν, συνδυάζοντας τις οικογενειακές τους υποχρεώσεις με την επαγγελματική και την κοινωνική τους ζωή.

Οι ειδικές παρεμβάσεις εκδηλώνονται μέσω των πολιτικών απασχόλησης, στέγασης, κοινωνικής ασφάλισης και κοινωνικής φροντίδας, οι οποίες εάν και εξυπηρετούν διαφορετικούς στόχους και προτεραιότητες, επιδρούν καταλυτικά στο καθεστώς ευημερίας των οικογενειών, παρουσιάζοντας αυξημένο ενδιαφέρον, ιδίως σε περιόδους οικονομικής ύφεσης που αμβλύνουν τις δυνατότητες των οικογενειών να εξασφαλίζουν συνθήκες αξιοπρεπούς διαβίωσης, μέσω της αγοράς ή των άτυπων δικτύων.

Η θεσμοθέτηση ολιστικών Οικογενειακών και Δημογραφικών Πολιτικών με αναπτυξιακό πρότυπο συνθέτει πλέον - παράλληλα με την ορθολογική διαχείριση των μεταναστευτικών ροών και την αντιμετώπιση των κοινωνικών επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής - μία από τις κύριες νέες προκλήσεις του **Ενεργητικού Κοινωνικού Κράτους**. Το Ενεργητικό Κοινωνικό Κράτος δεν αποτελεί διακριτό μόρφωμα σε σχέση με το παραδοσιακό Κοινωνικό Κράτος των έντονων αναδιανεμητικών παρεμβάσεων της περιόδου 1970 - 1990, αλλά τη φυσιολογική του προσαρμογή σε νέες συνθήκες παγκοσμιοποίησης της εργασίας και του κεφαλαίου, που επιβάλλουν συνέργειες μεταξύ του κράτους, της αγοράς και της κοινωνίας των πολιτών, εξυπηρετώντας επάλληλες προτεραιότητες οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής, μέσω τεχνικών επιλεκτικότητας, ενεργοποίησης και καινοτομίας.

Παράλληλα, η αποτελεσματική εφαρμογή Οικογενειακών και Δημογραφικών Πολιτικών αποτελεί μία βασική προϋπόθεση για την διατήρηση της εθνικής ταυτότητας ενός κράτους, ιδίως στις περιπτώσεις χωρών, όπως η Ελλάδα, που αντιμετωπίζουν κρίσιμες προκλήσεις εξαιτίας ιδίως: α) Της ακραία χαμηλής γονιμότητας, β) του αρνητικού ισοζυγίου γεννήσεων - θανάτων και γ) της δημογραφικής γήρανσης.

Σε αντίθεση, όμως, με άλλα Κράτη της Ευρωπαϊκής Περιφέρειας, η Ελληνική πολιτεία δεν έχει υιοθετήσει - παρά την πρόβλεψη σχετικών Συνταγματικών ρητρών - ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο σχεδιασμού και άσκησης Οικογενειακών¹ και Δημογραφικών² Πολιτικών. Αντίθετα, επιλέγονται πρωτοβουλίες με αμφιλεγόμενες επιπτώσεις, καθώς:

α) **Δημιουργούν αδικαιολόγητες στρεβλώσεις** (όπως η χρήση προνοιακών τεχνικών για την άσκηση δημογραφικών πολιτικών οριζόντιου χαρακτήρα)³,

β) **καταργούν κρίσιμα κοινωνικά κεκτημένα χωρίς να συντρέχουν λόγοι δημόσιου συμφέροντος** (όπως η κατάργηση των πλεονεκτημάτων των πολυτέκνων οικογενειών κατά την διάρκεια εφαρμογής των δύο πρώτων Μνημονίων Σταθερότητας της Ελληνικής Οικονομίας),

γ) **απορρυθμίζουν βασικούς ασφαλιστικούς κινδύνους** (όπως η κάλυψη του ασφαλιστικού κινδύνου των οικογενειακών βαρών, καθώς το 2014 καταργήθηκαν με την υποπαράγραφο ΙΑ 3 του Ν. 4245/2014 οι σχετικές παροχές που χορηγούνταν από τον Ο.Α.Ε.Δ. μέσω του Διανεμητικού Λογαριασμού Οικογενειακών Επιδομάτων Μισθωτών)⁴.

---

1. Βλ. σχετικά το άρθρο 21 του Συντάγματος, που προβλέπει:

«1. Η οικογένεια, ως θεμέλιο της συντήρησης και προαγωγής του Έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του Κράτους. Το Κράτος μεριμνά για τη διασφάλιση συνθηκών αξιοπρεπούς διαβίωσης όλων των πολιτών μέσω ενός συστήματος ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, όπως νόμος ορίζει.

2. Πολύτεκνες οικογένειες, ανάπηροι πολέμου και ειρηνικής περιόδου, θύματα πολέμου, χήρες και ορφανά εκείνων που έπεσαν στον πόλεμο, καθώς και όσοι πάσχουν από ανίατη σωματική ή πνευματική νόσο έχουν δικαίωμα ειδικής φροντίδας από το Κράτος».

2. Βλ. σχετικά το άρθρο 21 του Συντάγματος, που προβλέπει: «5. Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή δημογραφικής πολιτικής, καθώς και η λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων αποτελεί υποχρέωση του Κράτους».

3. Βλ. σχετικά το άρθρο 5 του Νόμου 4659/2020 «Επίδομα γέννησης και λοιπές διατάξεις», που προβλέπει:

«Δικαιούχοι του επιδόματος είναι όσοι το ισοδύναμο οικογενειακό τους εισόδημα δεν υπερβαίνει ετησίως το ποσό των σαράντα χιλιάδων ευρώ».

4. Βλ. αναλυτικά Γ. Αμίτσης, “Η θεσμική προστασία της οικογένειας στο Ελληνικό Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλειας”, Επιστήμη και Κοινωνία, Ειδικό Θεματικό Τεύχος «Οικογενειακή Πολιτική στην Ελλάδα: Τάσεις προκλήσεις και προοπτικές», 2019, 39, σελ. 52-77.

Η Ανώτατη Συνομοσπονδία Πολυτέκνων Ελλάδας (ΑΣΠΕ) έχει επισημάνει διαχρονικά τις αδυναμίες και στρεβλώσεις του υπολειμματικού μοντέλου άσκησης οικογενειακών και δημογραφικών πολιτικών, που επανήλθαν πρόσφατα ευκαιριακά στο προσκήνιο με την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων της Απογραφής «Γενικές Απογραφές Κτηρίων και Πληθυσμού - Κατοικιών 2021» από την Ελληνική Στατιστική Αρχή. Τα δεδομένα της απογραφής επιβεβαιώνουν τις συνέπειες της αποτυχίας των σχετικών δημόσιων πολιτικών της περιόδου 2010-2020, καθώς την δεκαετία του 2010 ο πληθυσμός μειώθηκε σχεδόν κατά 400.000 άτομα.

Υπό το πρίσμα αυτό, η ανά χείρας έκδοση πρέπει να προσεγγισθεί από όλους τους ενδιαφερόμενους για την ευημερία και αναζωογόνηση της Ελληνικής κοινωνίας, ως ένα βασικό εργαλείο ανάσχεσης της δημογραφικής κατάρρευσης της χώρας. Εισηγείται την ανάπτυξη ενός ολιστικού πλαισίου δημογραφικών και οικογενειακών πολιτικών και περιλαμβάνει σαφείς και τεκμηριωμένες προτάσεις για την άμεση υιοθέτηση εμβληματικών πρωτοβουλιών σε κρίσιμους τομείς της δημόσιας πολιτικής (φορολογία, κοινωνική ασφάλιση, κοινωνική φροντίδα, στέγαση, ενέργεια).

Αθήνα, Ιανουάριος 2023

Γαβριήλ Αμίσης
Καθηγητής Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα Μελέτη, απόσταγμα θέσεων, δημόσιων παρεμβάσεων και συνηγορίας στα κρίσιμα πεδία της δημογραφικής και οικογενειακής πολιτικής, φιλοδοξεί να επανατοποθετήσει την οικογένεια ως προτεραιότητα του δημόσιου διαλόγου για ένα νέο αναπτυξιακό μοντέλο, χωρίς αποκλεισμούς στη χώρα μας, αξιοποιώντας την εμπειρία και τη γνώση που η ΑΣΠΕ έχει συσσωρεύσει από ιδρύσεώς της, το 1931, ως σήμερα. Η ΑΣΠΕ αποτελεί τη «**φωνή της οικογένειας**» στον κοινωνικό και θεσμικό διάλογο, αναδεικνύει τις επιπτώσεις που έχει στη ζωή της οικογένειας κάθε νομοθετική ρύθμιση οποιασδήποτε Κυβέρνησης και επισημαίνει διαχρονικά την ανάγκη πρωτοβουλιών αναζωογόνησης της Ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας με την ενίσχυση των επενδύσεων στο πολυτιμότερο κεφάλαιό της, το ανθρώπινο δυναμικό.

Η κύρια εισήγησή μας, υπό το πρίσμα των σύνθετων προκλήσεων της δημογραφικής κατάρευσης του Ελληνικού έθνους αντιστοιχεί στην άμεση δημιουργία ενός ολιστικού πλαισίου δημογραφικών και οικογενειακών πολιτικών με τρεις πυλώνες:

- Ίδρυση του **Υπουργείου Οικογένειας**.
- Θεσμοθέτηση ενός **Νόμου - Πλαισίου για την Ενίσχυση της Οικογένειας**.
- Εκπόνηση μίας **Εθνικής Στρατηγικής υποστήριξης της πολύτεκνης οικογένειας**.

Για την αποτελεσματική εφαρμογή του συγκεκριμένου πλαισίου προτείνουμε να αναπτυχθούν οριζόντιες και θεματικές πολιτικές σε τέσσερις άξονες:

- Χρόνος (προστασία ελεύθερου και οικογενειακού χρόνου, εξισορρόπηση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής),
- εισόδημα (επιδόματα, φορο-απαλλαγές, μειώσεις κόστους κ.λπ.),
- υπηρεσίες (για το παιδί και την οικογένεια),
- αναγνώριση της προσφοράς των γονέων στην κοινωνία και την οικονομία, προβολή προτύπων θετικής γονεϊκότητας.

Υπό το πρίσμα αυτό πρέπει να επανέλθουν μέτρα δημογραφικής πολιτικής που απέδωσαν καρπούς και αύξησαν τις γεννήσεις τη δεκαετία 1999-2009 και να υιοθετηθούν νέες πρωτοβουλίες. Η πολιτεία μπορεί, σε κάθε περίπτωση, να αξιοποιήσει τις γνώσεις και την εμπειρία της ΑΣΠΕ, της αρχαιότερης και μεγαλύτερης οικογενειακής Οργάνωσης στην Ελλάδα, μέλους της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής και των Ευρωπαϊκών Ομοσπονδιών Οικογενειακών Οργανώσεων COFACE και ELFAC, καθώς και του Επιστημονικού της Συμβούλου, του Ερευνητικού Εργαστηρίου Κοινωνικής Διοίκησης του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, του μεγαλύτερου στο είδος του στην Ελλάδα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Κρίσιμες Διαπιστώσεις

Μετά την Γενική Απογραφή Πληθυσμού το 2021 από την ΕΛ. ΣΤΑΤ. επιβεβαιώθηκε η τροχιά της δημογραφικής κατάρρευσης στην οποία έχει εισέλθει η χώρα, καθώς ο νόμιμος πληθυσμός της είναι πλέον 9.904.286 άτομα⁵, δηλαδή λιγότεροι από 10 εκατομμύρια.

Στο δημόσιο διάλογο το φαινόμενο τείνει να θεωρείται περίπου ως φυσιολογικό, με την προσχηματική αιτιολογία ότι η δεκαετία της χρηματο-οικονομικής κρίσης και η ανεργία ώθησε τους νέους σε αναζήτηση εργασίας στο εξωτερικό, ενώ παράλληλα οι περισσότερες χώρες της Ευρώπης αντιμετωπίζουν παρόμοιο πρόβλημα, το οποίο έχει πολλαπλές επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη, στην άμυνα της χώρας, στο ασφαλιστικό σύστημα, στο επίσημο και ανεπίσημο δίκτυο κοινωνικής φροντίδας κ.ά.

Είναι βέβαιο, ότι παράγοντες όπως η ανεργία, η μείωση των εισοδημάτων, η υπερφορολόγηση κ.λπ. επέτειναν το πρόβλημα και το μεγέθυναν αισθητά, αλλά παραθεωρείται όχι μόνο η απουσία λήψης μέτρων δημογραφικής και οικογενειακής πολιτικής, ως αντίβαρο στα προβλήματα αυτά. αλλά και η κατάργηση των μέτρων στήριξης των πολύτεκνων οικογενειών που ίσχυαν επί δεκαετίας και απέφεραν γεννήσεις. Γίνεται λόγος για το πρώτο σκέλος των αιτιών και όχι για το δεύτερο, το οποίο ανέτρεψε οικογενειακούς προγραμματισμούς και την ποιότητα ζωής των τρίτεκνων και πολύτεκνων οικογενειών, δημιουργώντας συνθήκες πτώσης στο φάσμα της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, καθώς η κατάργηση των μέτρων στήριξης τρίτεκνων αλλά κυρίως των πολύτεκνων είχε καταλυτική επίδραση σε αυτούς, σε συνδυασμό με τα λοιπά οριζόντια μέτρα λιτότητας που επιβλήθηκαν, αγνοώντας το κόστος ανατροφής των παιδιών και την ανάγκη διατήρησης του πλήθους των πολυτέκνων, οι οποίοι έχουν θετική προδιάθεση στην τεκνογονία. Η άποψη ότι η μείωση των γεννήσεων στην Ελλάδα είναι συνεχής για αρκετές δεκαετίες, στην Ελλάδα δεν βρίσκει έρεισμα στη στατιστική, καθώς τα ακόλουθα Γραφήματα τεκμηριώνουν την σαφή άνοδο της καμπύλης από το 1999 ως το 2009.

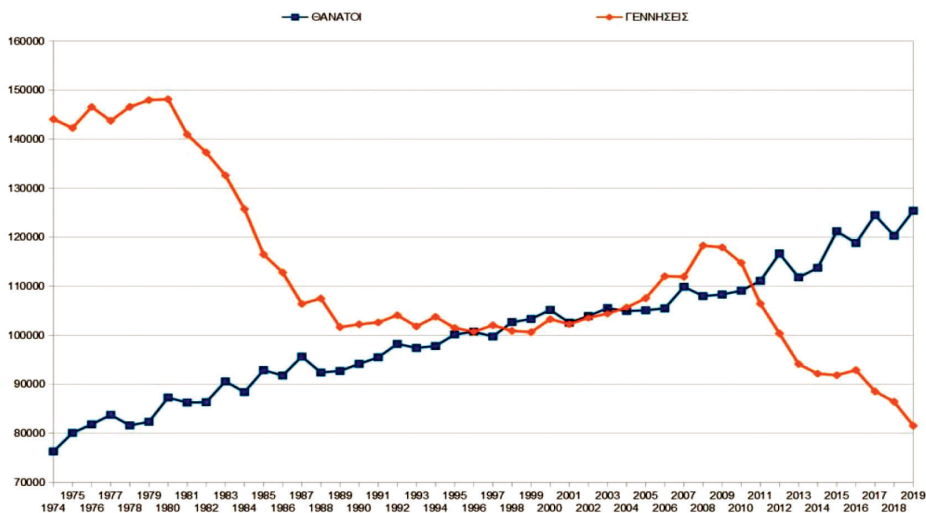
Στη δεκαετία 1999-2009 σημειώθηκε σαφής και συνεχής αύξηση γεννήσεων του γηγενούς πληθυσμού και δεν ήταν μόνο αποτέλεσμα μετανάστευσης και πολιτογράφησης αλλοδαπών. Ήταν ο καρπός των αποτελεσμάτων συνδυαστικών μέτρων στήριξης των πολυτέκνων και των τριτέκνων, η απώ-

---

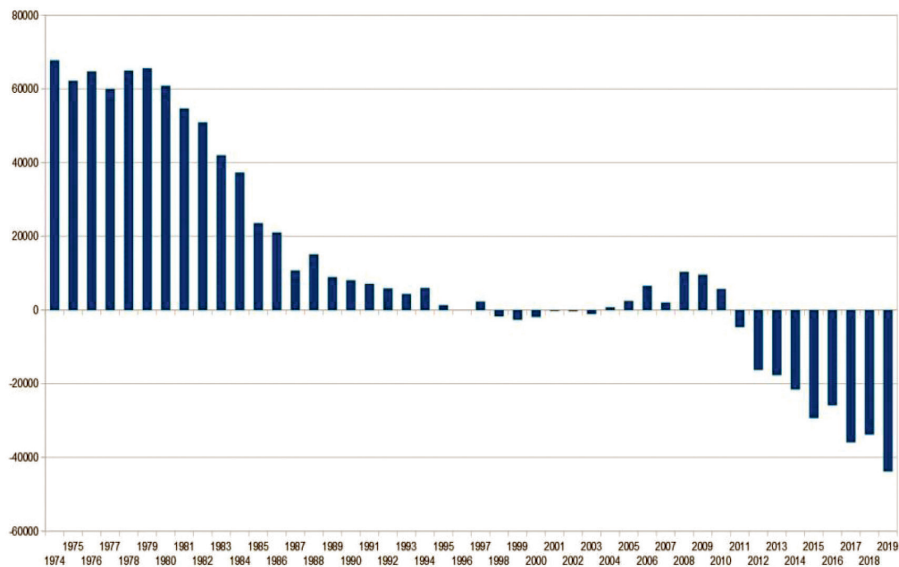
5. www.statistics.gr/el/2011-census-pop-hous

λεια των οποίων κατάργησε το δίκτυ ασφαλείας για τις οικογένειες αυτές και προκάλεσε σοβαρό σκεπτικισμό και αβεβαιότητα στην υπόλοιπη κοινωνία για το πως αντιμετωπίζει το κράτος τις οικογένειες με παιδιά.

Γράφημα 1. Η στατιστική αποτύπωση του ισοζυγίου γεννήσεων / θανάτων στην Ελλάδα 1974 - 2019

Γράφημα 2. Η διαφορά γεννήσεων - θανάτων στην Ελλάδα 1974 - 2019

Η άποψη ότι η στόχευση των πολιτικών πρέπει να είναι στην απόκτηση του 1^{ου} ή και 2^{ου} παιδιού, ως στατιστικά σημαντικότερη από την απόκτηση 3^{ου}, 4^{ου} ή επόμενου παιδιού, αποτυγχάνει να λάβει υπόψη τον παράγοντα πρόθεσης - επιθυμίας απόκτησης παιδιού, ο οποίος παίζει μεγάλο ρόλο στην τεκνογονία, σύμφωνα με τις σχετικές έρευνες υπογεννητικότητας. Καθώς ο παράγοντας της πρόθεσης - επιθυμίας είναι δεδομένος σε οικογένειες με τρία, τέσσερα ή περισσότερα παιδιά, σε αντιδιαστολή με τις άτεκνες ή μονότεκνες οικογένειες, η στήριξη μόνο των οικογενειών που θα μπορούσαν (ανεξαρτήτως αν ήθελαν) να αποκτήσουν ένα ή δύο παιδιά καθίσταται ως αβέβαιη επένδυση από πλευράς του κράτους.

Για το λόγο αυτό, αποτελεί αρνητική έκπληξη το γεγονός ότι στο πόρισμα της Διακομματικής Επιτροπής της Βουλής του 2018 αναφέρει στις βασικές παραδοχές και κατεθύνσεις ότι⁶: «2) Οι πρωτικές τάσεις της γεννητικότητας (γεννήσεις) και της γονιμότητας (συγχρονικής και διαγενεακής) δεν είναι δυνατόν να ανατραπούν με την αύξηση των τρίτων και περισσότερων παιδιών, καθώς το ειδικό τους βάρος σήμερα είναι ιδιαίτερα περιορισμένο (13,5% του συνόλου των γεννήσεων 12.000 γεννήσεις).

Επομένως, μια σημαντική αύξηση των γεννήσεων αυτών -ακόμη και κατά 15%-, δεν πρόκειται ποτέ να προσθέσει περισσότερες από 1800 γεννήσεις.» Είναι προφανές ότι οι τρίτεκνες και πολύτεκνες οικογένειες δεν μπορούν μόνες τους να ανατρέψουν το σύνολο της δημογραφικής κατάρρευσης της χώρας, αλλά αυτό δεν σημαίνει, ότι δεν πρέπει να στηρίζονται και να ενισχύονται, όταν αποδεδειγμένα θέλουν και μπορούν να αποδώσουν περισσότερα παιδιά στην χώρα. Επομένως, η γενική θέση του Πορίσματος της Βουλής του 2018 που επικεντρώνει την ανάγκη στήριξης μόνο στις οικογένειες με κανένα ή ένα παιδί, αποκλείοντας τις τρίτεκνες και τις πολύτεκνες οικογένειες, αποτελεί λανθασμένη τοποθέτηση, διότι εκτός των άλλων, οι τρίτεκνες και πολύ περισσότερο οι πολύτεκνες οικογένειες συνεισφέρουν στην επικοινωνία θετικών γονεϊκών προτύπων στην κοινωνία, με αποτέλεσμα τη δημιουργία θετικού κλίματος στην κοινωνία υπέρ της απόκτησης παιδιών και της οικογενειακής σταθερότητας – όπως αποδεικνύουν και οι στατιστικές της ΕΛ.ΣΤΑΤ. για τα διαζύγια.

Αν ήταν σωστή η τοποθέτηση αυτή του Πορίσματος της Βουλής, τότε θα πρέπει να κάνουν λάθος στην πλειοψηφία τους τα κράτη της Ε.Ε. με παρόμοια δημογραφικά με την Ελλάδα χαρακτηριστικά, που εξακολουθούν να

---

6. 5.1.6., σημείο 2, σελ. 127, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: www.hellenicparliament.gr/UserFiles/510129c4-d278-40e7-8009-e77fc230adef/EKΘΕΣΗ%20ΔΙΑΚΟΜΜΑΤΙΚΗΣ%20ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ%20ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ%20ΓΙΑ%20ΤΟ%20ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ.pdf.

στηρίζουν τρίτεκνες και πολύ περισσότερο πολύτεκνες οικογένειες, με σημαντικά μερικές φορές μέτρα, κάτι που το Πόρισμα της Βουλής δεν ανέφερε. Γενικά, στο Πόρισμα του 2018, η ΑΣΠΕ έχει ασκήσει κριτική για αρκετές παραλείψεις, πέραν της προαναφερθείσας. Ένα ακόμη σημαντικό ερώτημα σχετικά με το Πόρισμα αυτό είναι η επιλογή του προτύπου των Σκανδιναβικών κρατών στην οικογενειακή πολιτική, και όχι του Γαλλικού ή του Ιρλανδικού που έχουν αποδεχθεί τουλάχιστον εξ ίσου αποτελεσματικά, και είναι πολύ εγγύτερα στην Ελλάδα τόσο ως νοοτροπία όσο και ως πρακτική.

Η αύξηση των γεννήσεων τη δεκαετία 1999-2009 είχε πολλά χαρακτηριστικά που πρέπει να χαρακτηρίσουν ένα ορθό σκεπτικό δημογραφικής και οικογενειακής πολιτικής, όπως π.χ.:

- Καθολικότητα των μέτρων σε ό,τι αφορά τις πολύτεκνες οικογένειες, χωρίς εξαιρέσεις είτε τύπου εισοδηματικών ή άλλων κριτηρίων, είτε πλήθους ανήλικων τέκνων κ.λπ.
- Αναλογικότητα των μέτρων δημογραφικής και οικογενειακής πολιτικής με βάση το πλήθος των παιδιών τόσο για τις πολύτεκνες όσο και για τις άλλες οικογένειες με παιδιά.
- Η διατήρηση της διαφοροποίησης τριτέκνων – πολυτέκνων.
- Η διαμόρφωση πολιτικών για τις τρίτεκνες οικογένειες.
- Η ισχυροποίηση των πολιτικών για τις πολύτεκνες οικογένειες.

Ο νέος εθνικός κίνδυνος

Γεννήσεις και Δείκτης Γονιμότητας στην Ελλάδα

Πηγή: EUROSTAT-DIPAR 2022

Επειδή:

- Διαμορφώνεται σταθερά ένα συνεχώς αυξανόμενο αρνητικό ισοζύγιο γεννήσεων – θανάτων.

- Η πληθυσμιακή προοπτική της χώρας, με πρόβλεψη της Eurostat για το 2050, είναι δυσσιώνη με τον πληθυσμό να μειώνεται στο επίπεδο των 7,5 εκατ. κατοίκων, δηλαδή επίκειται επικίνδυνη συρρίκνωση.
- Το δημογραφικό πρόβλημα έχει αλυσιδωτές επιπτώσεις στο ασφαλιστικό σύστημα, στη φοροδοτική ικανότητα, στην διατήρηση του παραγωγικά ικανού πληθυσμού, στην Εθνική Άμυνα κ.λπ.,

είναι άμεση ανάγκη να διαμορφωθεί ένα πλήρες πλέγμα μέτρων για την ουσιαστική αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος που αντιμετωπίζει η χώρα μας, μέσα σε ένα συγκεκριμένο γενικό πλαίσιο αξιόπιστης, μακροχρόνιας και αποτελεσματικής δημογραφικής και οικογενειακής πολιτικής.

Τα αποτελέσματα της Γενικής Απογραφής Πληθυσμού του 2021 της ΕΛ.ΣΤΑΤ. έδειξαν ότι είμαστε περίπου 400.000 χιλιάδες λιγότεροι κάτοικοι στην Ελλάδα σε σχέση με το 2011, αλλά αυτό δεν αποτέλεσε το ερέθισμα για την λήψη αποφάσεων που θα οδηγήσουν στη δόμηση και οργάνωση εντός ολοκληρωμένου πλαισίου δημογραφικών και οικογενειακών πολιτικών. Επίσης, η πολιτεία δεν έδειξε καμμία πρόθεση να στηρίξει τις πολύτεκνες οικογένειες, οι οποίες αποδεδειγμένα μπορούν και θέλουν να προσφέρουν περισσότερα παιδιά στην κοινωνία, καθώς η πρόθεση απόκτησης παιδιών είναι *sine qua non* όρος για την απόκτηση παιδιών.

«Όσο δεν αίρονται τα μέτρα σε βάρος των πολυτέκνων, τόσο πρόκειται για εμμονή σε απερίσκεπτα λάθη»⁷

Η πολιτεία δείχνει να μην ενδιαφέρεται να επενδύσει στην οικογένεια και στην απόκτηση παιδιών, αφού, όπως η ΕΛ.ΣΤΑΤ. (2022)⁸ κατέγραψε, την τριετία 2018-2020, οι παροχές κοινωνικής προστασίας για τις οικογένειες με τέκνα μειώθηκαν την τριετία 2018-2020: μεταβολή -4,8 % τη διετία 2019/2018 και -8% για τη διετία 2020/2019 – βλ. κατωτέρω πίνακα.

7. Γ. Μαρίνος, «Εμμονή σε απερίσκεπτα λάθη», *Το Βήμα*, 16.12.2012.

8. www.statistics.gr/documents/20181/2c3b86b7-7524-bf32-e835-ee24fc94846c

Πίνακας 6.
Παροχές κοινωνικής προστασίας για την οικογένεια/τέκνα 2018-2020
(σε εκατ. ευρώ)

	2018 ¹	2019 ¹	2020	Μεταβολή (%) 2019/2018	Μεταβολή (%) 2020/2019
Παροχές κοινωνικής προστασίας: Οικογένεια/τέκνα	2.987	2.845	2.616	-4,8	-8,0
A. Χωρίς εισοδηματικά κριτήρια	811	1.225	1.239	51,0	1,1
Παροχές σε χρήμα	804	1.218	1.231	51,5	1,1
i) Περιοδικές	735	1.128	1.155	53,5	2,4
-Επίδομα μητρότητας	197	200	213	1,5	6,5
-Γονική παροχή	209	246	253	17,7	2,8
-Οικογενειακό επίδομα	320	323	326	0,9	0,9
-Άλλες περιοδικές παροχές σε χρήμα	8	358	364	4.375,0	1,7
ii) Εφάπαξ	69	90	75	30,4	-16,7
-Επίδομα τοκετού	1	1	1	0,0	0,0
-Άλλες εφάπαξ παροχές σε χρήμα	68	89	75	30,9	-15,7
Παροχές σε είδος	7	7	8	0,0	14,3
B. Με βάση εισοδηματικά κριτήρια	2.176	1.619	1.377	-25,6	-14,9
Παροχές σε χρήμα	2.006	1.417	1.210	-29,4	-14,6
Παροχές σε είδος	170	202	167	18,8	-17,3

(1) Αναθεωρημένα στοιχεία

Η δημογραφική κατάρρευση υποσκάπτει την οικονομική ανάπτυξη

Σημαντική μελέτη του Γαλλικού Κέντρου Ευρωπαϊκών Ερευνών Ρομπέρ Σουμάν τεκμηριώνει ότι η δημογραφική ανάπτυξη είναι προϋπόθεση-συνιστώσα της οικονομικής ανάπτυξης⁹. Με ειρωνικό τρόπο περιγράφει την μονοδιάστατη ανάγνωση του δημογραφικού προβλήματος ως πρόβλημα γήρανσης του πληθυσμού μόνο, και όχι ως πρόβλημα έλλειψης επαρκούς αριθμού παιδιών, υπό τον εύγλωττο τίτλο «Ευρώπη 2050 - Η δημογραφική αυτοκτονία». Και καταλήγει ότι η δημογραφική ανάπτυξη (δηλ. η αύξηση των γεννήσεων) είναι πολλαπλασιαστικός παράγοντας σε κάθε οικονομία.

Οι στόχοι της δημογραφικής και της οικογενειακής πολιτικής

Στόχος της δημογραφικής πολιτικής πρέπει να είναι η αύξηση των γεννήσεων, με μέτρα στήριξης για κάθε παιδί, και ιδιαίτερη έμφαση στην απόκτηση του 4^{ου} παιδιού, με το οποίο επέρχεται σταθεροποίηση του πληθυσμού. Ο στόχος της οικογενειακής πολιτικής πρέπει να είναι η στήριξη των οικογενειών με παιδιά, με βάση της αρχή της αναλογικότητας, δηλαδή περισσότερα παιδιά, περισσότερη στήριξη και ειδική μέριμνα για τους πολύτεκνους.

9. <https://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-462-en.pdf>

Η στήριξη αυτή εδράζεται στην ίδια την έννοια του κράτους-δικαίου και αποτελεί έκφανση κοινωνικής δικαιοσύνης. Η στήριξη των οικογενειών με παιδιά αποσκοπεί στην εξασφάλιση αξιοπρεπούς διαβίωσης, δημιουργία προϋποθέσεων κάλυψης των βασικών αναγκών απόκτησης και ανατροφής των παιδιών¹⁰.

Η λήψη μέτρων που θα αποτελέσουν δημογραφικά κίνητρα με κεντρικό πυρήνα την αύξηση του αριθμού των πολύτεκνων οικογενειών, έχει καταγραφεί ως επείγουσα ανάγκη και στη βαρυσήμαντη υπ. αρ. 308 Γνώμη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (ΟΚΕ), που προτείνει εκτός των άλλων:

viii) Θέσπιση Ειδικών Δημογραφικών Μέτρων και κινήτρων για την ενθάρρυνση νέων γεννήσεων στη χώρα μας και αύξηση του αριθμού των πολύτεκνων οικογενειών, με σκοπό την έγκαιρη αποτροπή μιας δημογραφικής κατάρρευσης¹¹.

Ο αναγκαίος διαχωρισμός των πολιτικών κοινωνικής πρόνοιας και των δημογραφικών – οικογενειακών πολιτικών

Η προνοιακή πολιτική συχνά συγχέεται με τη δημογραφική πολιτική. Η κοινωνική πρόνοια έχει στόχο την ανακούφιση των ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων που βρίσκονται σε κατάσταση ένδειας ή ακραίας ένδειας, καθώς και όσων κινδυνεύουν άμεσα να περιέλθουν σε τέτοια κατάσταση.

Η δημογραφική και οικογενειακή πολιτική, δεν μπορεί να συγχέεται με την πολιτική κοινωνικής πρόνοιας, διότι έχει τελείως διαφορετική στόχευση. Για το λόγο αυτό, **στην άσκηση δημογραφικής και οικογενειακής πολιτικής, είναι παράλογη η εφαρμογή εισοδηματικών κριτηρίων**, αφού στόχος της είναι κυρίως η μεσαία τάξη, όπως πολλοί δημογράφοι στην Ελλάδα και την Ευρώπη αναγνωρίζουν.

Η συνεχής προσπάθεια της ΑΣΠΕ, προκειμένου να διαχωρισθεί η δημογραφική και οικογενειακή πολιτική από τον προνοιακή πολιτική έδωσε κά-

---

10. Βλ. τα βέλτιστα παραδείγματα κρατών όπως της Γαλλίας, Ιρλανδίας, Ουγγαρίας, Βελγίου, Αυστρίας, στα οποία τα μέτρα στήριξης παρέχονται αναλογικά βάσει του αριθμού των παιδιών με εστίαση στο 3ο και κυρίως στο 4ο παιδί. Αξίζει, μάλιστα, να αναφερθεί ότι η διατήρηση της Γαλλίας στην υψηλότερη θέση στην Ευρώπη ως προς τον δείκτη γονιμότητας εδράζεται στο γεγονός ότι η Γαλλία έχει αναπτύξει ένα σύστημα από οικογενειακές πολιτικές, το οποίο στηρίζεται στην αναγνώριση της οικογένειας ως κοινωνικού θεσμού που παίζει σημαντικό ρόλο στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής.

11. Ο.Κ.Ε., «Η Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη - Προτεραιότητες και προκλήσεις αποτελεσματικής εφαρμογής», Γνώμη Πρωτοβουλίας Νο. 308, Ιούνιος 2015, www.oke.gr.

ποιους πρώτους καρπούς σε επίπεδο πρόθεσης, όταν τον Ιανουάριο του 2021 δημιουργήθηκε θέση Υφυπουργού στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων με αντικείμενο τη δημογραφία και την οικογένεια. Ωστόσο, οι αρμοδιότητες της θέσης αυτής δεν διασαφηνίστηκαν, ούτε δόθηκε ένα πλαίσιο άσκησης πολιτικής μέσα στο οποίο η πολιτική αυτή θέση θα μπορούσε να παράγει αποτέλεσμα. Ο συντονιστικός και καθοδηγητικός ρόλος του Υφυπουργείου αυτού δεν επιβεβαιώθηκε με κάποιο νομικό κείμενο που θα έδινε τη δυνατότητα παρέμβασης με οριζόντιες ή κάθετες πολιτικές αυτοτελώς ή και σε συνεργασία με τα άλλα Υπουργεία, πολύ δε περισσότερο δεν αποτέλεσε τον καταλύτη για την εφαρμογή υφιστάμενης νομοθεσίας, αλλά και την επαναφορά των μέτρων δημογραφικής πολιτικής και πολιτικής στήριξης των πολυτέκνων η οποία είχε δράσει καταλυτικά προκειμένου να σημειωθεί αύξηση των γεννήσεων στη χώρα τη δεκαετία 1999-2009. Η σύγκυση μεταξύ προνοιακής και δημογραφικής - οικογενειακής πολιτικής παρέμεινε, αφού τα περισσότερα μέτρα στήριξης της οικογένειας αφορούν σε οικονομικά ασθενείς οικογένειες συνεχίζοντας να αποτελούν προνοιακού τύπου μέτρα και όχι πολιτικές για την οικογένεια και την δημογραφία.

Η εισηγητική Έκθεση του άρθρου 63 του Ν. 1892/1990, με τον οποίο χορηγήθηκαν τα πολυτεχνικά επιδόματα και η ισόβια σύνταξη στην πολύτεκνη μητέρα, που λειτούργησαν ως σημαντικά δημογραφικά κίνητρα αναφέρει:

«Τα επιδόματα αυτά είναι ανεξάρτητα από κάθε άλλο επίδομα, μισθό, σύνταξη, αμοιβή, αποζημίωση κ.λπ. παρέχονται δε στη μητέρα σε αντιστάθμισμα της απώλειας εισοδήματος από εργασία ή τυχόν από επιπλέον εργασία και σύνταξη, που συνεπάγεται η ενασχόλησή της με περισσότερα παιδιά, αλλά και για να παροτρυνθεί να παραμείνει κοντά τους, διότι ενδιαφέρει όχι μόνο η ποσότητα αλλά και η ποιότητα των ελληνόπουλων»

Εάν μια οικογένεια πληροί τις προϋποθέσεις για να υπαχθεί σε μέτρα στήριξης από την κοινωνική πρόνοια, πρέπει να εντάσσεται ανεξαρτήτως τυχόν άλλων βοηθημάτων ή ωφελημάτων που μπορεί να έχει από την γενικότερη δημογραφική και οικογενειακή πολιτική. Η κοινωνική πρόνοια είναι εντελώς ανεξάρτητη από τις άλλες πολιτικές και δρα συμπληρωματικά, μόνο εφόσον συντρέχουν οι όροι και οι προϋποθέσεις υπαγωγής σε αυτήν. Σημειώνεται ότι η νομοθέτηση του τεκμαρτού εισοδήματος, πέραν του πραγματικού φορολογητέου που εισήχθη ως βάση για την εξαίρεση οικογενειών από μέτρα κοινωνικής πρόνοιας και άλλων ωφελημάτων, έχει σημαντικές αρνητικές παρενέργειες. Με την επινόηση του τεκμαρτού εισοδήματος, «τιμωρούνται» αρκετές οικογένειες, ιδίως οι πολύτεκνες, που εξ ανάγκης μπορεί να είχαν αποκτήσει ή κληρονομήσει στο παρελθόν μεγάλα σπίτια ή μεγάλα αυτοκίνητα λόγω των πολλών παιδιών τους, με αποτέλεσμα να αποκλεισθούν από το

κοινωνικό μέρισμα και πολλές άλλες πολιτικές κοινωνικής μέριμνας. Ιδίως δε, στις περιπτώσεις προστατευόμενων ή άνεργων τέκνων που φιλοξενούνται στην πατρική οικία, η επιβολή τεκμαρτού εισοδήματος για πρόσκαιρες αποζημιώσεις μικρής αξίας εσόδων ως 3.000 ευρώ, αποτελεί κίνητρο για φοροδιαφυγή και όχι μέτρο φορολογικής δικαιοσύνης, καταδικάζοντας τα παιδιά και τις οικογένειες σε αποκλεισμό από διάφορα ευεργετήματα.

Άμεση απαλοιφή εισοδηματικών ή άλλων κριτηρίων για την ένταξη των πολυτέκνων οικογενειών στις δημογραφικές και οικογενειακές πολιτικές

Πρόσφατη νομολογία του ΣτΕ (430/2022) περιγράφει ακριβώς τη διακριτή αποστολή προνοιακών και δημογραφικών πολιτικών:

«Από την αδιάσπικτη, εξάλλου, διατύπωση της παραγράφου 2 του άρθρου 21 του Συντάγματος και το σκοπό της, που είναι η συμβολή στην αντιμετώπιση του οξυμένου δημογραφικού προβλήματος της Χώρας (και των ευρύτερων εθνικών, κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων που επάγεται η συρρίκνωση του πληθυσμού), για τα οποία η νεότερη διάταξη της παραγράφου 5 του ίδιου άρθρου επιβάλλει στο νομοθέτη την υποχρέωση να σχεδιάσει και να εφαρμόσει δημογραφική πολιτική και να λαμβάνει τα αναγκαία μέτρα για την εφαρμογή της, συνάγεται ότι ο συνταγματικός νομοθέτης απέβλεψε στη δημογραφική ανάκαμψη της χώρας συνολικά, χωρίς να αποκλείεται καταρχήν από τη σχετική πρόνοια της πολιτείας καμία κοινωνική κατηγορία ή ομάδα. Για το λόγο αυτό, δεν είναι επιτρεπτό να ταυτίζεται η ειδική, κατά το Σύνταγμα, προστασία των πολύτεκνων οικογενειών με την πρόνοια της πολιτείας για τις οικονομικά ή κοινωνικά ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού. Η λήψη μέτρων για τη διασφάλιση συνθηκών αξιοπρεπούς διαβίωσης των ομάδων αυτών -όπως ήδη ρητώς προβλέπεται από τη νέα διάταξη του δευτέρου εδαφίου της παραγράφου 1 του άρθρου 21 του Συντάγματος- αποτελεί, κατά το Σύνταγμα, αυτοτελή και διακεκριμένο στόχο της κοινωνικής πολιτικής του Κράτους, ο οποίος δεν ενσωματώνει ούτε απορροφά τους ειδικότερους σκοπούς της προβλεπόμενης από το Σύνταγμα δημογραφικής πολιτικής της πολιτείας ούτε μπορεί να υποκαταστήσει την ειδική φροντίδα της για τους πολυτέκνους, στο πλαίσιο της δημογραφικής αυτής πολιτικής, με βάση την αντίληψη ότι πρόκειται για “αξιολογικά όμοιες” περιπτώσεις. Η αυτοτέλεια των πιο πάνω στόχων της κοινωνικής πολιτικής, όπως διαγράφεται από το άρθρο 21 του Συντάγματος, πρέπει να διαφυλάσσεται κατά τη λήψη των σχετικών μέτρων, λαμβάνοντας υπόψη ότι με την ειδική φροντίδα υπέρ των πολυτέκνων το Σύνταγμα δεν απέβλεψε στην προστασία τους ως προσώπων οικονομικώς αδυνάτων ή

αναξιοπαθούντων, αλλά στη βελτίωση των δημογραφικών στοιχείων του πληθυσμού στο σύνολό του. Για το λόγο αυτό, δεν είναι επιτρεπτό η λήψη των σχετικών μέτρων να εξαρτάται από κριτήρια οικονομικά ή περιουσιακά, τα οποία θεσπίζονται και εφαρμόζονται αδιακρίτως είτε πρόκειται για πολύτεκνες οικογένειες είτε για οικονομικά και κοινωνικά ευπαθείς ομάδες προσώπων, τα οποία μάλιστα ενδέχεται να μη συνδέονται μεταξύ τους με οποιονδήποτε οικογενειακό δεσμό (πρβλ. ΣτΕ 1095/2001, 771/2007)».

Από την ανωτέρω σαφή και ρητή διάταξη της απόφασης του ΣτΕ, προκύπτει και νομολογιακά η υποχρέωση του Κράτους για:

- Τον διαχωρισμό προνοιακής και δημογραφικής πολιτικής,
- την καθολική εφαρμογή μέτρων στήριξης πολύτεκνων χωρίς την επιβολή εισοδηματικών ή άλλων κριτηρίων, π.χ. το πλήθος των ανήλικων τέκνων τους κ.λπ, όπως λανθασμένα, κατ' επανάληψη, έχει προσδιορίσει ο κοινός νομοθέτης σε διάφορες περιπτώσεις.

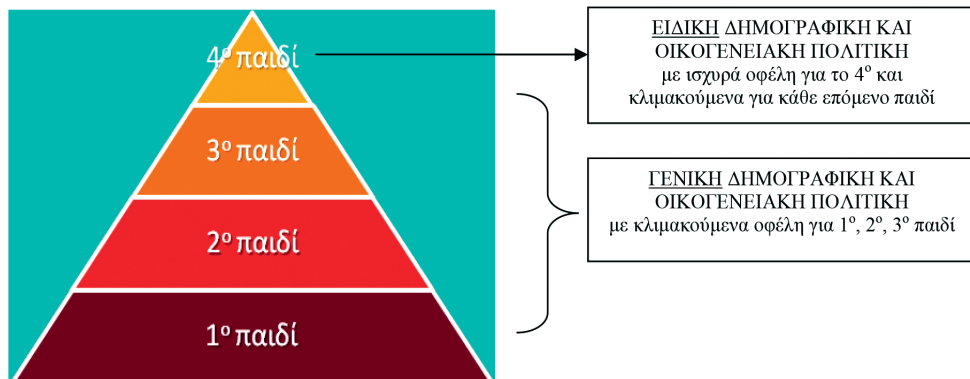
Προς ένα νέο μοντέλο άσκησης δημογραφικής και οικογενειακής πολιτικής

Το νέο μοντέλο άσκησης δημογραφικής και οικογενειακής πολιτικής πρέπει να προωθήσει δύο θεματικές προτεραιότητες - στόχους:

- Μία γενική οικογενειακή και δημογραφική πολιτική με στόχο την απόκτηση και στήριξη του 1^{ου}, 2^{ου} και 3^{ου} παιδιού,
- την Ειδική Οικογενειακή και Δημογραφική πολιτική με στόχο την απόκτηση του 4^{ου} παιδιού και τη στήριξη των πολύτεκνων οικογενειών.

Σχήμα 1.

Η διάθρωση των πολιτικών για την οικογένεια και τη δημογραφία

Κάθε θεματική προτεραιότητα πρέπει να υποστηριχθεί σε τέσσερα επίπεδα.

1. Εισόδημα

Πρέπει να επανακαθορισθούν με βάση το παράδειγμα κρατών που έχουν υψηλό δείκτη γονιμότητας (όπως Γαλλία και Ιρλανδία) ή εφαρμόζουν επιτυχημένες πολιτικές (Ουγγαρία, Πολωνία κ.λπ.) οι προϋποθέσεις και το ύψος κρίσιμων κοινωνικών παροχών (επίδομα τοκετού, επίδομα πολυτέκνων – τριτέκνων, οικογενειακό επίδομα και επίδομα τέκνου στο μισθό) και πλεονεκτημάτων (φοροαπαλλαγές για κάθε παιδί, εκπτώσεις στις δημόσιες υπηρεσίες, κ.λπ.).

2. Κοινωνικές Υπηρεσίες

Η Ελλάδα είναι πολύ μακριά ακόμη από την επίτευξη των στόχων της Βαρκελώνης για την απόκτηση επαρκούς αριθμού υποδομών Βρεφονηπιακών Σταθμών και υπηρεσιών ολιγόωρης δημιουργικής απασχόλησης. Στους γονείς πρέπει να προσφέρεται το δικαίωμα επιλογής, προκειμένου είτε να εντάξουν δωρεάν το παιδί τους σε ένα Βρεφονηπιακό ή Σταθμό απασχόλησης, είτε να λαμβάνουν το ισόποσο ως χρηματικό βοήθημα, αν θέλουν το παιδί να μεγαλώσει στο σπίτι με τον γονέα ή ειδικό άτομο για το σκοπό αυτό. Όπως πλέον γίνεται και στις Σκανδιναβικές χώρες, παρέχεται δικαίωμα επιλογής στους γονείς, αν δεν επιθυμούν την ένταξη του παιδιού σε Βρεφονηπιακό Σταθμό ή δεν υπάρχει αντικειμενικά αυτή η δυνατότητα, να χρησιμοποιήσουν το σχετικό επίδομα για ίδια χρήση και αυτασφάλιση ή πληρωμή για παροχή των σχετικών υπηρεσιών με χρήση εργόσημου.

3. Πολιτικές για την εναρμόνιση εργασιακού και οικογενειακού βίου

Κεντρικό σημείο των πολιτικών πρέπει να αποτελεί η δυνατότητα επιλογής από τη μητέρα με ανήλικα προστατευόμενα τέκνα να επιλέξει το ποσοστό του χρόνου που θέλει να εργάζεται, με αντίστοιχο ποσοστό αποδοχών, για όσο χρόνο επιλέγει και με ευελιξία ως προς την προσέλευση και αποχώρηση από την εργασία, όπως στη Γαλλία, στο Βέλγιο, στη Ολλανδία κ.λπ.

4. Μέτρα αύξησης και στήριξης των πολύτεκνων οικογενειών

(α) **Μέτρα χωρίς δημοσιονομικό κόστος, όπως:**

- Οι ελεύθερες μετεγγραφές των παιδιών των πολυτέκνων στα ΑΕΙ, που ίσχυαν χωρίς κανένα πρόβλημα, όπως οι ίδιοι οι Πρυτάνεις είχαν επιβεβαιώσει.
- Η, κατ' απόλυτη προτεραιότητα, πρόσληψη των πολύτεκνων εκπαιδευτικών στην α'-βάθμια και β'-βάθμια εκπαίδευση, όπως ίσχυσε με το Ν. 3255/2004 που απέφερε πλήθος γεννήσεων από το 2004 ως το 2009.

- Η (επανα)καθιέρωση ποσοστού 20% σε κάθε διαγωνισμό ΑΣΕΠ για πολυτέκνους γονείς, όπως ίσχυε ως το Νοέμβριο του 2016 οπότε και μειώθηκε στο 15% (Ν. 2190/94) και διαμορφώθηκε στο 16% με το εδ. α' της παρ. 1 του άρθρου 13 του Ν. 4765/2021 «Εκσυγχρονισμός ΑΣΕΠ».
- Η Επαναφορά των Συλλόγων Πολυτέκνων-μελών της ΑΣΠΕ ως Φορέων διανομής προϊόντων παρέμβασης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΤΕΒΑ) όπως ίσχυε ως το 2016.

(β) **Μέτρα με δημοσιονομικό κόστος**, όπως:

- Το πολυτεχνικό επίδομα και η ισόβια «σύνταξη» (επίδομα) της πολύτεκνης μάνας μετά την ενηλικίωση όλων των παιδιών της.
- Η επιδότηση ενοικίου, η επιχορήγηση στεγαστικού δανείου και η επιδότηση του επιτοκίου.
- Ο υπολογισμός του πλήθους των παιδιών από το 4^ο και μετά για την αύξηση της σύνταξης.

Οι τρεις πυλώνες άσκησης δημογραφικής και οικογενειακής πολιτικής

Το νέο μοντέλο δημογραφικής και οικογενειακής πολιτικής στη χώρα μας θα περιλαμβάνει τρεις πυλώνες:

- ❑ Το **Υπουργείο Οικογένειας** που θα συντονίζει οριζόντια όλες τις δημόσιες πολιτικές με αντίκτυπο στην οικογένεια.
- ❑ Το **Νόμο - Πλαίσιο για την ενίσχυση της οικογένειας**.
- ❑ Μία **Εθνική Στρατηγική για τις Πολύτεκνες Οικογένειες** που δικαιούνται ειδικής φροντίδας από το Κράτος σύμφωνα με το άρθρο 21 του Συντάγματος.

Α. Το Υπουργείο Οικογένειας

Η ΑΣΠΕ προτείνει την ίδρυση του **Υπουργείου Οικογένειας** με κύρια αρμοδιότητα την διαμόρφωση και την εφαρμογή θεσμικών πρωτοβουλιών¹² που θα εξασφαλίσουν:

12. Βλ. σχετικά Γ. Αμίτσης, “Γιατί πρέπει να συζητήσουμε σοβαρά την ίδρυση Υπουργείου Οικογένειας”, *Δίκαιο της Κοινωνικής Ασφάλισης*, 1, 2020, σελ. 175-178, που επισημαίνει την ανάγκη αξιοποίησης καλών πρακτικών άλλων χωρών της Ευρωπαϊκής Περιφέρειας, όπως ιδίως το *Ομοσπονδιακό Υπουργείο Προστασίας της Οικογένειας, των Νέων, των Γυναικών και των Ηλικιωμένων (Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend)* της Γερμανίας, το *Ομοσπονδιακό Υπουργείο Εργασίας, Οικογένειας και Νεότητας (Bundesministerium für Arbeit, Familie und Jugend)* της Αυστρίας και το *Υπουργείο Οικογένειας, Κοινωνικής Ένταξης και Περιφερειακής Ανάπτυξης (Ministère de la Famille, de l'Intégration et à la Grande Région)* του Λουξεμβούργου.

- ❑ Την ανάπτυξη αποτελεσματικών οικογενειακών πολιτικών με βάση τις βέλτιστες Ευρωπαϊκές πρακτικές αλλά και την Ελληνική πραγματικότητα και εμπειρία.
- ❑ Την ανάπτυξη ενός μοντέλου ολοκληρωμένης δημογραφικής πολιτικής με στόχο την σταθεροποίηση και αύξηση του γηγενούς πληθυσμού, τη στήριξη των πολυτέκνων οικογενειών και την δημιουργία κινήτρων για την αύξησή τους, προκειμένου να μπορούν οι γονείς να αποκτούν όσα παιδιά επιθυμούν.

Κύρια αποστολή του Υπουργείου Οικογένειας θα είναι η χάραξη πολιτικών που αποσκοπούν στην ενθάρρυνση των γεννήσεων, την προστασία των δικαιωμάτων των οικογενειών και την αντιμετώπιση των προκλήσεων της δημογραφικής γήρανσης. Ως το εντεταλμένο Κυβερνητικό όργανο για την οικογενειακή πολιτική, το Υπουργείο Οικογένειας θα διασφαλίζει, παράλληλα, την αντικειμενική αξιολόγηση της επίπτωσης κάθε νομοθετικής πρωτοβουλίας σε επίπεδο οικογένειας (family mainstreaming)¹³, ενεργώντας ως ο «θεματοφύλακας» των δικαιωμάτων κάθε οικογένειας και των μελών της.

B. Ο Νόμος - Πλαίσιο για την ενίσχυση της οικογένειας

Η πρώτη θεσμική πρωτοβουλία του Υπουργείου Οικογένειας αντιστοιχεί στην υιοθέτηση ενός **Νόμου - Πλαισίου για την Ενίσχυση της Οικογένειας**¹⁴, ο οποίος θα αποτελέσει το βασικό εργαλείο για:

- ❑ Την ανάσχεση της δημογραφικής κατάρρευσης της χώρας,
- ❑ την υλοποίηση κανόνων κοινωνικής δικαιοσύνης για τις οικογένειες με βάση τον αριθμό των παιδιών τους, δηλαδή την κοινωνική συνεισφορά τους,

---

13. Επομένως, κάθε σχέδιο νόμου:

- ❑ θα αναφέρει στην αιτιολογική έκθεση ποια είναι η επίδρασή του στις οικογένειες και ειδικά στις πολύτεκνες, αποδεικνύοντας την συμμόρφωσή του προς το άρθρο 21 του Συντάγματος
- ❑ θα διαφοροποιεί τα προτεινόμενα μέτρα πολιτικής, με ειδική πρόβλεψη ως προς την εφαρμογή τους στις πολύτεκνες οικογένειες.

14. Η συγκριτική έρευνα των συστημάτων κοινωνικής προστασίας της Ευρωπαϊκής Περιφέρειας τεκμηριώνει ότι βαρυσήμαντες μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες προωθούνται αποτελεσματικότερα όταν κατοχυρώνονται με την υιοθέτηση Νόμων - Πλαισίων. Βλ. ενδεικτικά τον Γερμανικό Νόμο-Πλαίσιο της 30^{ης} Ιουνίου 1961 «Κοινωνική Πρόνοια» (*Bundessozialhilfegesetz*), τον Ιταλικό Νόμο-Πλαίσιο της 8^{ης} Νοεμβρίου 2000 «Υλοποίηση του ολοκληρωμένου συστήματος των παρεμβάσεων και των κοινωνικών υπηρεσιών», τον Γαλλικό Νόμο-Πλαίσιο 1249 της 1^{ης} Δεκεμβρίου 2008 «Σύστημα Εισοδήματος Ενεργητικής Ένταξης» και τον Αγγλικό Νόμο-Πλαίσιο της 1^{ης} Φεβρουαρίου 2012 «Μεταρρύθμιση του Συστήματος Κοινωνικής Πρόνοιας» (*Welfare Reform Act*).

- ❑ την υλοποίηση της Γενικής Δημογραφικής πολιτικής, όπως ορίστηκε ανωτέρω,
- ❑ την υλοποίηση της ειδικής μέριμνας του κράτους προς τις πολύτεκνες οικογένειες, όπως επιτάσσει το άρθρο 21 του Συντάγματος (Ειδική Δημογραφική πολιτική, όπως ορίστηκε ανωτέρω).

Ο Νόμος–Πλαίσιο θα θεσπίσει ένα **Εθνικό Σύστημα Προστασίας των Οικογενειών**, ρυθμίζοντας τα ακόλουθα πεδία:

- ❑ Αρχές του Συστήματος¹⁵,
- ❑ οριοθέτηση του προσωπικού (κριτήρια τυποποίησης δικαιούχων) και του υλικού (προϋποθέσεις πρόσβασης) πεδίου εφαρμογής του Συστήματος,
- ❑ τυποποίηση του περιεχομένου του Συστήματος (παροχές, υπηρεσίες και κοινωνικά πλεονεκτήματα),
- ❑ κατοχύρωση των βασικών αρχών και διαδικασιών που θα διέπουν τον σχεδιασμό, την εφαρμογή, την παρακολούθηση και τον συντονισμό των παρεμβάσεων του δημόσιου τομέα,
- ❑ κατοχύρωση του συστήματος δεικτών αξιολόγησης της εφαρμογής των παρεμβάσεων,
- ❑ κατοχύρωση των βασικών αρχών και διαδικασιών που θα διέπουν την συνεργασία και την δικτύωση μεταξύ φορέων του δημόσιου και του ιδιωτικού (κερδοσκοπικού και μη) τομέα.

Γ. Η Εθνική Στρατηγική για τις Πολύτεκνες Οικογένειες

Η πρώτη επιχειρησιακή πρωτοβουλία του Υπουργείου Οικογένειας θα εστιάσει στην εκπόνηση - σε αντιστοιχία άλλων *Εθνικών Στρατηγικών και Σχεδίων Δράσης* της Ελληνικής πολιτείας για την προστασία συγκεκριμένων ομάδων του πληθυσμού¹⁶ - της **πρώτης Εθνικής Στρατηγικής για τις Πολύτεκνες Οικογένειες στη χώρα μας**, που θα περιλαμβάνει:

- Το όραμα και την φιλοσοφία των παρεμβάσεων.
- Τις αρχές των παρεμβάσεων.

---

15. Οι αρχές πρέπει να στηρίζονται σε δεσμευτικές ρήτρες του Διεθνούς Δικαίου Κοινωνικής Ασφάλειας και σε επιχειρησιακές ρήτρες της ΕΕ, όπως οι Αρχές του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων.

16. Βλ. ιδίως το *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία*, το *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού 2021-2023*, την *Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2021 - 2030*, την *Εθνική Στρατηγική για την κοινωνική ένταξη αιτούντων άσυλο και δικαιούχων διεθνούς προστασίας 2021-2027*, την *Εθνική Στρατηγική για την Ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ και το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την προστασία των παιδιών από τη σεξουαλική κακοποίηση και εκμετάλλευση 2022-2027*.

- Την στόχευση των παρεμβάσεων.
- Τους Πυλώνες των παρεμβάσεων.
- Τους μηχανισμούς υλοποίησης των παρεμβάσεων.
- Το πλαίσιο παρακολούθησης και αξιολόγησης των παρεμβάσεων (μεθοδολογίες, δείκτες και εργαλεία).
- Τις πηγές χρηματοδότησης των παρεμβάσεων.

Η Εθνική Στρατηγική θα συνοδεύεται από ένα μακροπρόθεσμο **Πολυτομιακό Σχέδιο Δράσης**, που θα εκπονηθεί κατά βασική ακολουθία ενός πρότυπου μοντέλου σχεδιασμού δημοσίων πολιτικών, λαμβάνοντας υπόψη:

- ❖ Το όραμα, την φιλοσοφία και τους στόχους της Εθνικής Στρατηγικής.
- ❖ Τα βασικά χαρακτηριστικά του πραγματικού, εσωτερικού και εξωτερικού, περιβάλλοντος της Εθνικής Στρατηγικής.

Υπό το πρίσμα αυτό, το Σχέδιο Δράσης πρέπει να περιλαμβάνει:

- α) Το φυσικό αντικείμενο των παρεμβάσεων (σε επίπεδο Μέτρων, Δράσεων και Έργων).
- β) Τις αναμενόμενες επιπτώσεις και τα προσδοκώμενα αποτελέσματα.
- γ) Τον Φορέα - τους Φορείς υλοποίησης.
- δ) Το χρονοδιάγραμμα υλοποίησης.
- ε) Τον εκτιμώμενο προϋπολογισμό.
- στ) Τις πηγές χρηματοδότησης (εθνικοί, υπερεθνικοί και ιδιωτικοί πόροι).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΤΟ ΝΕΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΥΤΕΚΝΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ

Οι πολύτεκνες οικογένειες αναγνωρίζονται διεθνώς ως ευπαθής κοινωνική ομάδα

Η ανάγκη θεσμοθέτησης μέτρων στήριξης της πολύτεκνης οικογένειας, πέραν του γεγονότος ότι οι πολύτεκνες οικογένειες αποτελούν τη «σπονδυλική στήλη» της δημογραφικής πυραμίδας της χώρας μας, εδράζεται και στο δεδομένο ότι οι πολύτεκνες οικογένειες αναγνωρίζονται διεθνώς ως ευπαθής κοινωνική ομάδα.

(1) Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή:

«Στα εθνικά τους σχέδια δράσης για την κοινωνική ένταξη, ορισμένα κράτη μέλη επισημαίνουν τον μεγάλο κίνδυνο φτώχειας ή και αποκλεισμού που αντιμετωπίζουν ειδικές ομάδες, συμπεριλαμβανομένων των παιδιών, [...], των πολύτεκνων οικογενειών...»¹⁷

(2) Η COFACE - Families Europe (Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία των Οικογενειακών Οργανώσεων):

«Οι αριθμοί αποδεικνύουν ότι τα παιδιά είναι περισσότερο ευάλωτα στην φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό απ' ό,τι άλλες ομάδες στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αναφέροντας ότι ένα υψηλότερο κίνδυνο (20%) σε σχέση με τον γενικό πληθυσμό (17%). Ο κίνδυνος αυξάνει σε 25% για παιδιά πολύτεκνων οικογενειών»¹⁸

(3) Η Γνώμη της ΟΚΕ υπ. αρ. 301¹⁹:

«Επιπλέον οι πλέον ευπαθείς ομάδες – οι μακροχρόνια άνεργοι, οι γυναίκες, οι διακινούμενοι εργαζόμενοι οι μονογονεϊκές και πολύτεκνες οικογένειες και τα άτομα με αναπηρία – έχουν πληγεί έντονα και παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά ανεργίας σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο».

Όπως είναι αναμενόμενο, αυξημένο κίνδυνο φτώχειας αντιμετωπίζουν και οι πολύτεκνες οικογένειες, γεγονός που, εκτός των άλλων, έχει και ση-

---

17. Βλ. την Απόφαση αρ. 1098/2008/ΕΚ Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 22ας Οκτωβρίου 2008 σχετικά με το ευρωπαϊκό έτος για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού (2010), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008D1098&from=EL>.

18. Βλ. COFACE Families Europe, The role of family-friendly policies for the prevention of child poverty and the realisation of child well-being, 2017, <http://www.coface-eu.org/wp-content/uploads/2017/01/Policy-Briefing-ChildPoverty.pdf>.

19. Βλ. Ο.Κ.Ε. Γνώμη Πρωτοβουλίας υπ. αρ. 301 «Το Κοινωνικό Δίκτυο Ασφαλείας για τη Διατήρηση της Κοινωνικής Συνοχής: Προτάσεις και Μέτρα Πολιτικής», Μάρτιος 2014, σ. 7.

μαντικές επιπτώσεις στο δημογραφικό πρόβλημα της χώρας. Τα στοιχεία της ΕΛ. ΣΤΑΤ για το 2021 κατέδειξαν ότι για πρώτη φορά από το 1921 οι γεννήσεις κατήλθαν στις 100.371 (από τις οποίες 15.420 ήταν γεννήσεις αλλοδαπών, δηλ. οι γεννήσεις από τις Ελληνίδες ήσαν μόλις 84.851), παρουσιάζοντας μείωση κατά 5,69% σε σχέση με το 2011, και ήταν λιγότερες από τους θανάτους, ενώ το 20% του πληθυσμού της χώρας αποτελείται από ηλικιωμένους άνω των 65 ετών.

Με οικονομικούς όρους, η ευπάθεια των πολυτέκνων οικογενειών αποδεικνύεται από το γεγονός ότι οποιαδήποτε μεταβολή στα βασικά οικονομικά μεγέθη, όπως επιτόκια, πληθωρισμός, φορολογικοί συντελεστές, ανεργία, μείωση πραγματικού εισοδήματος, αύξηση τιμών καταναλωτή κ.λπ. επιδρούν πολλαπλασιαστικά στην οικονομική ισορροπία της πολύτεκνης οικογένειας, αυξάνοντας πολύ σημαντικά τον κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

Συμπέρασμα:

Τα σχετικά δεδομένα καταδεικνύουν την ορθότητα του συνταγματικού νομοθέτη, ο οποίος έχει προβλέψει στο άρθρο 21 ότι οι πολύτεκνες οικογένειες έχουν δικαίωμα της ειδικής φροντίδας του Κράτους, τόσο για λόγους δημογραφικής πολιτικής, όσο και επειδή αναγνωρίζονται ως ευπαθής κοινωνική ομάδα.

Η στήριξη της πολύτεκνης οικογένειας ως εμβληματική έκφραση του Κοινωνικού Κράτους Δικαίου

Το 2017, με αφορμή της ημέρα της πολύτεκνης οικογένειας, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Καθηγητής Προκόπης Παυλόπουλος είχε δηλώσει:

«Θυμίζω προς κάθε κατεύθυνση, όχι μόνο ενώπιον υμών αλλά γενικότερα, ότι το Σύνταγμα, στο άρθρο 21 στην 1η παράγραφο, προσδιορίζει την Οικογένεια ως θεμέλιο για την συντήρηση και την προαγωγή του Έθνους. Η διατύπωση του συντακτικού νομοθέτη δεν είναι καθόλου τυχαία. Εξίσου, λοιπόν, θεμέλιο του Έθνους είναι και η Πολύτεκνη Οικογένεια. Και πιο κάτω, στην 2η παράγραφο, το Σύνταγμα ρητά, μεταξύ άλλων, ορίζει ότι η Πολύτεκνη Οικογένεια έχει δικαίωμα ειδικής φροντίδας από το Κράτος. Καθιερώνει ένα ειδικό κοινωνικό δικαίωμα. Και το δικαίωμα προσδιορίζει, ταυτοχρόνως, τις υποχρεώσεις που έχουν εκείνοι προς τους οποίους απευθύνεται η άσκηση του δικαιώματος.

Τα λέγω αυτά τη σημερινή μέρα, γιατί πρέπει να γνωρίζουμε ποιες είναι οι προτεραιότητές μας, ιδίως όταν χειμάζεται το Κοινωνικό Κράτος Δικαίου, που αποτελεί τον πυλώνα πάνω στον οποίο μπορεί να στηριχθεί η όλη πορεία της Κοινωνίας μας και του Τόπου μας. Από την πλευρά μου, το γνωρίζετε, θα κάνω ό,τι μου αναλογεί, ώστε και οι επιταγές του Συντάγματος να γίνουν πραγματικότητα αλλά και η κοινωνική σημασία της Οικογένειας και της Πολύτεκνης Οικογένειας να αναδειχθούν όπως ταιριάζει».

Η σύνδεση της οικογενειακής και δημογραφικής πολιτικής με το Κοινωνικό Κράτος Δικαίου είναι πολύ καίρια διότι παραπέμπει στην έμπρακτη εφαρμογή της κοινωνικής δικαιοσύνης σε σχέση με την αντιμετώπιση που έχει η οικογένεια, και ειδικά η πολύτεκνη οικογένεια από την Ελληνική έννομη τάξη, η οποία κατά γενική ομολογία οφείλει να υπηρετεί το Κοινωνικό Κράτος Δικαίου. Η προστασία της οικογένειας και η ειδική μέριμνα του Κράτους για την πολύτεκνη οικογένεια αποτελούν ειδικό κοινωνικό δικαίωμα, όπως το αποκάλεσε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, όχι επειδή εισάγουν μια ευνοϊκή μεταχείριση προς μια ορισμένη κοινωνική ομάδα (η οποία δεν αντίκειται στην Συνταγματική αρχή της ισότητας των πολιτών, όπως πολλές φορές έχει επιβεβαιώσει η Ολομέλεια του ΣτΕ), αλλά ως αναγνώριση της σημασίας της απόκτησης παιδιών στο επίπεδο της ενίσχυσης της κοινωνικής συνοχής και της διατήρησης και συνέχισης του Έθνους.

Η κοινωνική δικαιοσύνη επιβάλλει να παρέχονται μέτρα στήριξης της πολύτεκνης οικογένειας, ώστε να μην διατρέχει κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού αλλά και κίνδυνο υποβιβασμού στο φάσμα της ένδειας εξ αιτίας της άσκησης του δικαιώματός της για απόκτηση τεσσάρων ή περισσότερων παιδιών. Τα μέτρα αυτά πρέπει να υπόκειται στην αρχή της αναλογικότητας, τόσο ανάμεσα στις ίδιες τις πολύτεκνες οικογένειες, όσο και ως προς τις άλλες οικογένειες με ένα, δύο ή τρία παιδιά. Είναι προφανές, ότι όλα τα παιδιά, ανεξαρτήτως σε ποια οικογένεια ανήκουν, πρέπει να απολαμβάνουν των ίδιων δικαιωμάτων και προϋποθέσεων κοινωνικής ένταξης και ευημερίας, πολύ δε περισσότερο, όταν προέρχονται από ευάλωτη κοινωνική ομάδα, όπως οι πολύτεκνες οικογένειες.

Η στήριξη των πολυτέκων σε άλλα Ευρωπαϊκά κράτη

Είναι αλήθεια ότι οι συνθήκες διαβίωσης, η αστικοποίηση, ο κίνδυνος της φτώχειας και αρκετοί άλλοι παράγοντες όπως η έλλειψη χρόνου και πόρων, το αυξημένο κόστος ζωής, η παρατεταμένη εκπαίδευση, η ανεργία, οι διαφοροποιημένες φιλοδοξίες προσωπικής ανέλιξης, οι αναβολές στην απόφαση

για τη δημιουργία οικογένειας κ.λπ. μείωσε τον αριθμό των παιδιών που τελικά αποκτούν οι ευρωπαϊκές οικογένειες. Ωστόσο, εξακολουθεί να ισχύει ότι οι Ευρωπαίοι θα ήθελαν να αποκτήσουν περισσότερα παιδιά από όσα τελικά διαθέτουν, σύμφωνα με το Ευρωβαρόμετρο. «Η Βρετανία έχει τώρα περισσότερες οικογένειες με τέσσερα ή περισσότερα παιδιά από οποιαδήποτε άλλη στιγμή από τη δεκαετία του 1970. Σύμφωνα με την ευρωπαϊκή στατιστική υπηρεσία, Eurostat, υπάρχει μια αυξανόμενη τάση για τις πολύτεκνες οικογένειες – παρόλο που το μέσο μέγεθος της οικογένειας γίνεται μικρότερο»²⁰.

Σε ορισμένες χώρες, υπάρχει ορισμός της ‘μεγάλης’ οικογένειας (large families) στην εθνική τους νομοθεσία, με βάση το πλήθος των παιδιών, ενώ σε άλλα κράτη δεν είναι νομοθετημένο, απλώς οι σχετικές πολιτικές είναι κλιμακωτές βάσει πλήθους παιδιών. Παραδείγματα κρατών που ο ορισμός υπάρχει στο νόμο είναι η Γερμανία (3+ παιδιά), η Ελλάδα (4+ παιδιά), η Ισπανία (3 παιδιά μεγάλη οικογένεια, 4+ ειδική κατηγορία μεγάλης οικογένειας δηλαδή πολύτεκνοι), στη Λετονία (3+ παιδιά), στη Σλοβακία (4+ παιδιά), Κύπρος (4+ παιδιά). Κράτη που δεν έχουν ορισμό στη νομοθεσία τους είναι η Ουγγαρία, η Ρουμανία, η Ιταλία κ.λπ.

Ανεξαρτήτως νομοθετικού ορισμού, κράτη με ισχυρές δημογραφικές και οικογενειακές πολιτικές παρέχουν σαφή διαφοροποίηση στα πλεονεκτήματα των πολιτικών τους υπέρ της οικογένειας με βάση το πλήθος των παιδιών δίνοντας έμφαση στην απόκτηση του 4^{ου} παιδιού, το οποίο είναι ζητούμενο για την πληθυσμιακή σταθερότητα. Για παράδειγμα, οι ουγγρικές οικογενειακές πολιτικές έχουν ειδικές διατάξεις για οικογένειες με 4+ παιδιά σε αρκετούς τομείς δημογραφικής και οικογενειακής πολιτικής. Στη Γαλλία, το τιμητικό μετάλλιο της γαλλικής οικογένειας (Médaille de la Famille française) διατίθεται σε τρεις κατηγορίες: «χάλκινο για όσους μεγαλώνουν τέσσερα ή πέντε παιδιά, ασημένιο για γονείς έξι ή επτά παιδιών και χρυσό για όσους έχουν οκτώ ή περισσότερα παιδιά». Κατά κοινή ομολογία, ο ορισμός του μέτρου της ‘μεγάλης’ οικογένειας στην απόκτηση του 3^{ου} παιδιού, δεν οφέλησε δημογραφικά τα κράτη που μείωσαν από το όριο από τέσσερα (4) σε τρία (3). Σε ορισμένα κράτη που η μείωση του ορίου συνοδεύτηκε από ισχυρά μέτρα ενίσχυσης της απόκτησης 4^{ου} ή επόμενου παιδιού, η αλλαγή του ορίου είχε λιγότερο αρνητικά δημογραφικά αποτελέσματα, ενώ η απόλυτη στόχευση στο 3^ο παιδί χωρίς κλιμακωτά οφέλη για περισσότερα παιδιά, μείωσε τις γεννήσεις που θα μπορούσαν να έρθουν από πολύτεκνες (4+) οικογένειες, όπως

---

20. Harker, J. (2015). What is the right size family? We need an answer now. The Guardian, 17/8. www.theguardian.com/commentisfree/2015/aug/17/right-size-family-large-politicians-kids?msclid=ad957ce4af2e11ecaf4f7c41366f1e09

ομολογούν και οι εκπρόσωποι των οικογενειακών οργανώσεων των μεγάλων οικογενειών στην Ευρώπη.

Στη Γαλλία και στην Ιρλανδία, που βρίσκονται διαχρονικά στις πρώτες θέσεις του δείκτη γονιμότητας στην Ε.Ε., υπάρχει σαφής διάκριση μέτρων μεταξύ τριτέκνων και πολυτέκνων στα περισσότερα μέτρα δημογραφικής και οικογενειακής πολιτικής από άποψη διαβάθμισης της ισχύος τους. Ομοίως και στην Ουγγαρία, όπου, η απόκτηση του 4^{ου} παιδιού επιβραβεύεται με την διαβίου απαλλαγή της μητέρας από τη φορολογία.²¹

Το νέο πρότυπο ενίσχυσης των πολύτεκνων οικογενειών

Στο πλαίσιο Ειδικής Δημογραφικής πολιτικής και συγκεκριμένα της Εθνικής Στρατηγικής για τις πολύτεκνες οικογένειες, θα πρέπει να κατοχυρωθούν κατ' ελάχιστον οι εξής πρόνοιες:

1. Η έννοια της πολύτεκνης οικογένειας θα πρέπει να χρησιμοποιείται στο σύνολο της νομοθεσίας και να μην αντικαθίσταται με μη ισοδύναμους ορισμούς οφελούμενων, όπως οικογένειες με τέσσερα ανήλικα τέκνα κ.λπ., διότι έτσι εισάγονται συνταγματικά ανεπίτρεπτα (κατά πάγια νομολογία του ΣτΕ) κριτήρια διαχωρισμού των πολυτέκνων σε υπο-ομάδες, δημιουργώντας εξαιρέσεις στα μέτρα στήριξης. Επομένως, η υποχρεωτική χρήση του όρου πολύτεκνος, εξασφαλίζει τη συνταγματικά ορθή καθολικότητα των παροχών σε όλες τις οικογένειες που έχουν την πολυτεκνική ιδιότητα.
2. Το Κράτος οφείλει να τηρεί το Ν. 4316/2022 που θεσπίστηκε ως μηχανισμός ασφαλείας και ελέγχου προκειμένου οι οφελούμενοι των μέτρων για την προστασία της πολύτεκνης οικογένειας να έχουν όντως την πολυτεκνική ιδιότητα, όπως ορίζεται στο Ν. 3454/2006. Για το λόγο αυτό, βάσει του άρθρου 67 παράγραφος 9 του Νόμου 4316/2014 (ΦΕΚ 270 τ.Α /24-12-2014) προβλέπεται η προσκόμιση του Πιστοποιητικού Πολυτεκνικής ιδιότητας της ΑΣΠΕ ως απαραίτητο στοιχείο για την απόδειξη της πολυτεκνικής ιδιότητας, κάτι που πολλές φορές οι Υπουργικές Αποφάσεις αγνοούν ή παραλείπουν, αναγκάζοντας συχνά τους πραγματικούς δικαιούχους να καταφεύγουν στη Δικαιοσύνη.
3. Αναλογικότητα – κλιμάκωση των παροχών προς τις πολύτεκνες οικογένειες βάσει συνολικού πλήθους παιδιών, χωρίς εξαιρέσεις και κριτήρια.

---

21. www.euro2day.gr/news/world/article/1664678/oyggaria-isovia-apallagh-foroy-gia-gynai-kes-me-tes.html

4. Υποχρέωση του νομοθέτη να υλοποιεί με ειδική μνεία με συγκεκριμένο μέτρο(-α) σε κάθε νομοθέτημα, την ειδική μέριμνα προς τους πολύτεκνους βάσει του Συντάγματος.
5. Ψηφιοποίηση των διαδικασιών εξυπηρέτησης των πολύτεκνων οικογενειών μέσω της ΑΣΠΕ²² σε συνεργασία με το Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης (ΥΨΔ) με βάση τα κατ' αρχήν προβλεπόμενα στην Βιβλίο Ψηφιακού Μετασχηματισμού²³ που δεν έχουν ακόμη υλοποιηθεί, αλλά και διάθεση των σχετικών πόρων από εθνικούς και ευρωπαϊκούς πόρους για την αναβάθμιση των πληροφοριακών συστημάτων της ΑΣΠΕ και διασύνδεσής τους με αυτά του ΥΨΔ.
6. Ενίσχυση του θεσμικού ρόλου της ΑΣΠΕ ως Συμβούλου του Κράτους με κατ' ελάχιστον τις εξής πρόνοιες που πρέπει να νομοθετηθούν:
  - Την καθιέρωση συμμετοχής σε Νομοπαρασκευαστικές Επιτροπές.
  - Την κάλυψη των ετήσιων λειτουργικών δαπανών της ΑΣΠΕ (με την ίδια διαδικασία που έχει καθιερωθεί για την ΕΣΑμΕΑ καθώς στο άρθρο 21 του Συντάγματος αναφέρονται σε πολύτεκνους και ανάπηρους).
  - Την δυνατότητα ανάληψης έργων ΕΣΠΑ με την ιδιότητα του τελικού δικαιούχου, κ.α.
7. Αναγνώριση της ανάγκης υλοποίησης της Συνταγματικής επιταγής για την ειδική μέριμνα προς την πολύτεκνη οικογένεια και στα τρία επίπεδα κρατικής οργάνωσης:
  - Δήμοι²⁴
  - Περιφέρειες
  - Κυβέρνηση.

---

22. https://digitalstrategy.gov.gr/project/pistopoiitiko_polyteknikis_idiotitas

23. <https://digitalstrategy.gov.gr/>

24. Βλ. ειδική μελέτη που έχει εκπονήσει η ΑΣΠΕ για τις δημογραφικές και οικογενειακές πολιτικές σε επίπεδο Δήμων για λογαριασμό του Ινστιτούτου Τοπικής Αυτοδιοίκησης της ΚΕΔΕ. Η μελέτη είναι διαθέσιμη εδώ: www.ita.org.gr/el/index.php/meletes-ita με τίτλο: «Προτάσεις για τον Σχεδιασμό Πολιτικών Υποστήριξης των Οικογενειών με Παιδιά για τους Δήμους».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΕΜΒΛΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΣΕ ΚΡΙΣΙΜΑ ΠΕΔΙΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Α. Η δίκαια κατανομή των φορολογικών βαρών

Κρίσιμα δεδομένα

Η φορολογική πολιτική της Ελλάδας έχει χαρακτηριστεί ως μη φιλική προς την οικογένεια με παιδιά, όπως επιβεβαιώθηκε από μελέτη του Διεθνούς Ιδρύματος *Tax Foundation*, από την οποία προκύπτει ότι η Ελλάδα έχει την 4η υψηλότερη φορολόγηση εργαζομένων με παιδιά ανάμεσα στις 36 χώρες του ΟΟΣΑ²⁵.

Επίσης, το ίδιο Ίδρυμα διενήργησε έρευνα²⁶ χρησιμοποιώντας ως τρόπο μέτρησης της στοχευμένης φορολογικής ελάφρυνσης για τις οικογένειες τη σύγκριση ανάμεσα στις φορολογικές επιβαρύνσεις στην εργασία μιας οικογένειας με έναν μισθωτό και δύο παιδιά, έναντι μιας οικογένειας με έναν μόνο εργαζόμενο χωρίς παιδιά, όταν οι δύο κερδίζουν το ίδιο προ φόρου εισόδημα. Οι μεγαλύτερες διαφορές συνεπάγονται πιο εκτεταμένες φορολογικές ελαφρύνσεις για τις οικογένειες. Η Ελλάδα έχει διαφορά -3, κατατασσόμενη ως 2^η χειρότερη χώρα με βάση το δείκτη φορολογικής επιβάρυνσης στην εργασία, ανάμεσα σε 27 χώρες του ΟΟΣΑ, όταν ο μέσος όρος των κρατών αυτών μετρήθηκε στο -11,3 (η οποία αποτελεί μεγάλη διαφορά έναντι του -3 της Ελλάδας).

Η μη φιλική προς την οικογένεια φορολογική πολιτική έχει ως αποτέλεσμα τον αυξημένο κίνδυνο φτώχειας για τις τρίτεκνες και πολύτεκνες οικογένειες, όπως αποτυπώνεται και στα Δελτία Τύπου της ΕΛ.ΣΤΑΤ, και συγκεκριμένα της 27ης Ιουλίου 2022, καθώς «ο κίνδυνος φτώχειας για παιδιά ηλικίας 0-17 ετών (παιδική φτώχεια) ανέρχεται σε 23,7% σημειώνοντας αύξηση κατά 2,6 ποσοστιαίες μονάδες, σε σχέση με το 2019» και «το βάθος (χάσμα) κινδύνου το έτος 2005 ήταν 23,9%, σημειώνοντας αυξητική πορεία στη διάρκεια της δεκαετίας»²⁷.

Το ισχύον σύστημα μειώσεων φόρου είναι ευνοϊκό προς τα χαμηλά εισοδήματα (ως 30.000 ευρώ ετήσιο εισόδημα) αλλά αφενός μεν είναι εντελώς ανεπαρκές σε ό,τι αφορά την στήριξη οικογενειών με παιδιά, αφετέρου δεν κλιμακώνεται με ικανοποιητικό ποσό για καθένα από τα παιδιά μιας οικογένειας

25. <https://www.capital.gr/tax/3546969/tin-4i-upsiloteri-forologisi-ergazomenon-me-paidia-exei-i-ellada-apo-tis-36-xores-tou-oosa>.

26. <https://taxfoundation.org/tax-relief-for-families-europe-2021/>.

27. <https://www.statistics.gr/documents/20181/3aa9c91f-cf52-375b-dc0b-6310e09ce5c1>.

νειας, δημιουργώντας αρνητική διάκριση σε βάρος των οικογενειών με περισσότερα παιδιά.

Ως προς τους πολύτεκνους, δεν υπάρχει ειδική ρήτρα με βάση την πολυτεκνική ιδιότητα, όπως το άρθρο 21 του Συντάγματος ορίζει (ειδική μέριμνα οφείλει το Κράτος στις πολύτεκνες οικογένειες), όπως ίσχυε στο παρελθόν. Η απόφαση ΣτΕ Ολ. 430/2022 έχει διαχωρίσει σαφώς την προνοιακή (για τους οικονομικά ασθενείς) από την δημογραφική – οικογενειακή πολιτική (για όσους αποκτούν παιδιά) και ορίζει ότι οι δημόσιες πολιτικές οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη την ειδική φροντίδα που οφείλει το Κράτος στις πολύτεκνες οικογένειες, πλην ειδικού, όταν υπάρχει, λόγου.

Συγκεκριμένα, η διατύπωση της απόφασης είναι η ακόλουθη: *«Όμως, από τη συνταγματική αυτή διάταξη του άρθρου 21 απορρέει, ταυτόχρονα, κατά τα παγίως κριθέντα, στοιχειώδης απαγορευτικός κανόνας, δεσμευτικός για τον κοινό νομοθέτη, σύμφωνα με τον οποίο δεν είναι συνταγματικώς ανεκτός ο περιορισμός ή η υποβάθμιση της παρεχόμενης στους πολύτεκνους ειδικής φροντίδας χωρίς αποχρώντα λόγο. Στη συνέχεια, το Δικαστήριο επεσήμανε ότι από την αδιάστικη διατύπωση της παραγράφου 2 του άρθρου 21 του Συντάγματος και το σκοπό της, που είναι η συμβολή στην αντιμετώπιση του οξυμένου δημογραφικού προβλήματος της Χώρας, συνάγεται ότι ο συνταγματικός νομοθέτης απέβλεψε στη δημογραφική ανάκαμψη της χώρας συνολικά, χωρίς να αποκλείεται καταρχήν από τη σχετική πρόνοια της πολιτείας καμία κοινωνική κατηγορία ή ομάδα. Για το λόγο αυτό, δεν είναι επιτρεπτό να ταυτίζεται η ειδική, κατά το Σύνταγμα, προστασία των πολύτεκνων οικογενειών με την πρόνοια της πολιτείας για τις οικονομικά ή κοινωνικά ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού.»* Επομένως, η φορολογική πολιτική πρέπει να προνοεί για την ειδική μέριμνα που οφείλει το Κράτος στις πολύτεκνες οικογένειες, καθώς οι πολύτεκνες οικογένειες συνεισφέρουν αναλογικά περισσότερο στα έσοδα του ΦΠΑ από κάθε άλλη οικογένεια ή πολίτη, λόγω των αναγκαίων καταναλωτικών των δαπανών που είναι αυξημένες.

Ένα νέο υπόδειγμα αρχών φορολογικής πολιτικής

Οι βασικές αρχές του φορολογικού συστήματος πρέπει να βασίζονται στους εξής άξονες:

A. Να προνοεί για τους οικονομικά ασθενείς, απαλλάσσοντας από την φορολογία εισοδήματα που είναι κάτω από το όριο της φτώχειας, όπως εκάστοτε ορίζεται από την ΕΛ. ΣΤΑΤ.

B. Η φορολογία πρέπει να ακολουθεί την Συνταγματική αρχή του άρθρου

4, παρ. 5. σύμφωνα με την οποία: «Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους».

Γ. Να λαμβάνει υπόψη τον κίνδυνο φτώχειας ανά οικογενειακή ομάδα, όπως αποδεικνύεται από τα Δελτία Τύπου της ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Δ. Να περιλαμβάνει ειδική πρόνοια για τις πολύτεχνες οικογένειες στο πλαίσιο εφαρμογής του Συντάγματος και της δημογραφικής πολιτικής που οφείλει να ασκεί το Κράτος, σύμφωνα με το Σύνταγμα.

Ένα νέο υπόδειγμα μέτρων φορολογικής πολιτικής

1. Να ορισθεί το όριο φτώχειας ως αφορολόγητο ποσό εισοδήματος για τις οικογένειες με παιδιά.
2. Να ορισθεί ο φόρος ακίνητης περιουσίας (ΕΝΦΙΑ) σε συνάρτηση με τις πραγματικές ανάγκες στέγασης μιας οικογένειας με παιδιά²⁸.
3. Να ορισθεί αφορολόγητο εισόδημα με βάση το πλήθος των παιδιών και επιπλέον bonus για τις πολύτεχνες οικογένειες²⁹.
4. Να καταργηθεί το τεκμαρτό εισόδημα για προστατευόμενα τέκνα ως και το 25ο έτος της ηλικίας τους³⁰.
5. Άρση κριτηρίων πολυτελούς διαβίωσης για τις πολύτεχνες οικογένειες σε όλα τα κοινωνικά επιδόματα (θέρμανσης, στεγαστικού, ενοικίου κ.α.).

---

28. Στην κατεύθυνση της κοινωνικής και φορολογικής δικαιοσύνης προτείνουμε:

■ Για τις τρίτεχνες οικογένειες (δύο γονείς και τρία εξαρτώμενα παιδιά) τα πρώτα 100 τ.μ. να λαμβάνουν μείωση 50% στον ΕΝΦΙΑ,

■ για τις πολύτεχνες οικογένειες τα πρώτα 100 τ.μ. να λαμβάνουν μείωση 75% στον ΕΝΦΙΑ.

29. Ειδικά για τους γονείς που διαθέτουν πιστοποιητικό πολυτεχνικής ιδιότητας, η ειδική μέριμνα του Κράτους πρέπει να λάβει τη μορφή ενός επιπλέον bonus αφορολόγητου ποσού, χωρίς εισοδηματικά ή άλλα κριτήρια, όπως σαφώς ορίζει και η απόφαση ΣτΕ Ολ 430/2022, ώστε να επιτελέσει το σκοπό του ως κίνητρο δημογραφικής πολιτικής και για τις περισσότερο εύπορες οικογένειες. Συγκεκριμένα η απόφαση ΣτΕ Ολ 430/2022 ορίζει ότι: «Για το λόγο αυτό, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν είναι επιτρεπτό η λήψη των σχετικών μέτρων να εξαρτάται από κριτήρια οικονομικά ή περιουσιακά, τα οποία θεσπίζονται και εφαρμόζονται αδιακρίτως είτε πρόκειται για πολύτεχνες οικογένειες είτε για οικονομικά και κοινωνικά ευπαθείς ομάδες προσώπων».

30. Το ελάχιστο ύψος αντικειμενικής δαπάνης ορίζεται από το νόμο στα 3.000 € για έναν άγαμο με στόχο τη σύλληψη φοροδιαφεύγουσας φορολογητέας ύλης. Όμως, θα πρέπει να ληφθεί πρόβλεψη ώστε το τεκμαρτό εισόδημα να μην υπολογίζεται για προστατευόμενα τέκνα ως το 25^ο έτος της ηλικίας τους, τα οποία έχουν κάποιο μικρό εισόδημα από οποιαδήποτε πηγή – είτε από περιστασιακή εργασία, είτε από συμμετοχή σε κάποιο πρόγραμμα στη σχολή που φοιτούν, είτε από επιδότηση μαθητείας κ.λπ. Ποσό εισοδήματος ως 3.000 ευρώ το έτος για προστατευόμενα τέκνα ως 25 ετών πρέπει να φοροαπαλλάσσεται 100% προκειμένου να υπάρχει κίνητρο στα νέα παιδιά να έχουν ένα νόμιμο μικρό ετήσιο εισόδημα που θα τους βοηθήσει στα επόμενα βήματά τους στη ζωή με στόχο να μπορέσουν να ετοιμάσουν και τη δική τους οικογένεια.

Στους ανωτέρω άξονες κινείται και η αναλυτική μελέτη - πρόταση³¹ που υπέβαλαν από κοινού στην Κυβέρνηση και στα πολιτικά κόμματα τον Ιανουάριο του 2023 το Οικονομικό Επιμελητήριο Ελλάδος³² και η Ανωτάτη Συνομοσπονδία Πολυτέκνων Ελλάδος, με τίτλο: «ΚΟΙΝΗ ΠΡΟΤΑΣΗ ΟΕ-Ε-ΑΣΠΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΕ ΙΣΧΥΡΗ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ». Η μελέτη – πρόταση περιλαμβάνει δέσμη έξι (6) προτάσεων³³, η οποία θα συμβάλλει σημαντικά στη στήριξη της γεννητικότητας, μέσω κατάλληλων κινήτρων και παροχών.

B. Η πρόσβαση σε αξιοπρεπείς συντάξεις

Η κοινωνική ασφάλιση, και ειδικά το συνταξιοδοτικό σύστημα, αποτελεί μέτρο αξιολογήσεως της αλληλεγγύης ανάμεσα στις γενιές και της αξιοπρέπειας με την οποία μια κοινωνία αντιμετωπίζει την τρίτη ηλικία. Η καταβολή της σύνταξης βασίζεται στην παραδοχή ότι υπάρχει ικανός αριθμός από οικονομικά ενεργούς πολίτες, οι οποίοι τροφοδοτούν το σύστημα των κοινωνικών ασφαλίσεων.

Παρατηρείται όμως στην υφιστάμενη νομοθεσία μια ανισορροπία: η ανταποδοτικότητα της συντάξεως υπολογίζεται αποκλειστικά και μόνο ως προς τις εισφορές του ατόμου, όταν ήταν εργαζόμενος και δεν λαμβάνει υπόψη την συνεισφορά του ατόμου στην ‘παραγωγή’ ανθρώπων που είναι η 1^η υπόθεση για την τροφοδοσία του συστήματος των κοινωνικών ασφαλίσεων.

Επομένως, ο υπολογισμός των συντάξεων θα πρέπει να τεθεί σε άλλη βάση, ώστε η ανταποδοτικότητα να αφορά τόσο στο σκέλος της συμβολής του ατόμου στην ύπαρξη ανθρώπων που θα γίνουν κοινωνικά ενεργοί πολίτες, όσο και στο σκέλος των οικονομικών του εισφορών κατά τη διάρκεια του εργασιακού του βίου.

Η ανισορροπία αυτή έχει αρχίσει να εντοπίζεται σε αρκετά κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως στην Ουγγαρία, στην Ισπανία, στην Τσεχία κ.ά., ενώ η σχετική συζήτηση σε Ευρωπαϊκό επίπεδο έχει ανοίξει και με πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας Μεγάλων Οικογενειών (ELFAC).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Ισπανία, που νομοθέτησε πρώτη

---

31. www.aspe.gr/images/stories/Dimografiko/Protasi_OEE-ASPE_2022.pdf

32. oe-e.gr/2023/01/26/oee-πολύτεκνοι-δέσμη-έξι-προτάσεων-για-τ/

33. www.aspe.gr/information/51-δημογραφικό/3875-κοινή-πρόταση-οεε-και-ασπε-για-το-δημογραφικό

προς την κατεύθυνση αυτή³⁴. Συγκεκριμένα, η Ισπανική Κυβέρνηση, με μια μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού, χορηγεί στους γονείς προσαύξηση 5% στη σύνταξη, εφόσον έχουν 2 παιδιά, 10% εφόσον έχουν 3 παιδιά, και 15% εφόσον έχουν τέσσερα τέκνα και άνω, αρχίζοντας από το 2016 την καταβολή του επιπλέον ποσού, μελετώντας το πρόσθετο ποσοστό που πρέπει να δίδεται για κάθε παιδί πέραν του 3^{ου}, κάτι το οποίο πρόκειται να ψηφισθεί σύντομα.

Γενικά, η άποψη «περισσότερα παιδιά, μεγαλύτερη σύνταξη» αποκτά όλο και περισσότερους υποστηρικτές στην Ευρώπη. Οι μητέρες που παραμένουν στο σπίτι μεγαλώνοντας παιδιά, παράγουν έργο που δεν καταγράφεται ως άμεσο οικονομικό αποτέλεσμα, ενώ το κόστος για την κοινωνία θα ήταν τεράστιο αν έπρεπε το κράτος να αναλάβει την ανατροφή των παιδιών αν δεν έμεναν στο σπίτι κάποιες μητέρες. Για το σκοπό αυτό, στην Ουγγαρία άρχισαν ήδη να τον θεωρούν ως συντάξιμο χρόνο και να χορηγείται αριθμός συνταξιοδοτικών ενσήμων στις μητέρες αυτές που μεγαλώνουν τα παιδιά στο σπίτι.

Η ΑΣΠΕ επί δεκαετίες επισημαίνει τον κίνδυνο διάλυσης του ασφαλιστικού συστήματος, ως αποτέλεσμα της δημογραφικής κατάρρευσης και της γήρανσης του πληθυσμού. Εισηγείται, στο πλαίσιο αυτό, τα ακόλουθα μέτρα, τόσο ως δημογραφικά κίνητρα, όσο και ως πράξη εξορθολογισμού του υπολογισμού του ανταποδοτικού σκέλους της σύνταξης:

1. Στο ανταποδοτικό σκέλος της συντάξεως να υπολογίζεται πρόσθετο ποσό με βάση τα κάτωθι ποσοστά: 5% για κάθε παιδί ως και το τρίτο, 10% για το τέταρτο και κάθε επόμενο παιδί. Με τον τρόπο αυτό, δίδονται κίνητρα για την συγκράτηση της δημογραφικής κατάρρευσης, και λαμβάνεται μέριμνα για την αναπλήρωση του πληθυσμού, ώστε να συνεχίσει να λειτουργεί η κοινωνική ασφάλιση και η αλληλεγγύη ανάμεσα στις γενιές. Εάν τα ποσοστά δυσκολεύουν τους υπολογισμούς τους Κράτους σε προϋπολογιστικό επίπεδο, μπορεί να ορισθεί ως συγκεκριμένο ποσό κατ' αναλογία προς τα ανωτέρω ποσοστά.

2. Όταν μια μητέρα δεν εργάζεται αλλά ανατρέφει τα παιδιά της ως και της ηλικίας των έξι ετών, να έχει την επιλογή είτε (α) να λογισθεί ο χρόνος αυτός ως συντάξιμος, είτε (β) να εισέλθει σε καθεστώς συνταξιοδοτήσεως ενωρίτερα, βάσει των ετών αυτών. Το χρονικό διάστημα θα καθορίζεται από την γέννα του πρώτου παιδιού ως ότου το τελευταίο παιδί κλείσει τα έξι έτη ζωής του, μη συμπεριλαμβανομένων χρονικών διαστημάτων που κανένα από τα παιδιά δεν ανήκαν στην ηλικιακή ζώνη 0 - 6 ετών.

3. Ο χρόνος ανατροφής κάθε παιδιού ως και την ηλικία των έξι ετών να

---

34. www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/ssptw/2018-2019/europe/spain.html

επιδοτείται για την εργαζόμενη μητέρα με 50% πρόσθετο συντάξιμο χρόνο για κάθε παιδί, κατ' αναλογία της πρότασης Νο. 2 για τις μη εργαζόμενες μητέρες.

Γ. Η ποιοτική κάλυψη των αναγκών κοινωνικής φροντίδας

Η ΑΣΠΕ επισημαίνει ότι ο τομέας της κοινωνικής φροντίδας³⁵ αποτελούσε διαχρονικά τον «φτωχό συγγενή» του Κοινωνικού Κράτους στην χώρα μας. Οι δημόσιες δαπάνες για την προστασία του παιδιού και της οικογένειας (1,5% του ΑΕΠ) υπολείπονται σημαντικά από τον μέσο όρο της ΕΕ (2,3%), ενώ απουσιάζουν μηχανισμοί θεσμικής, οργανωτικής και χρηματοδοτικής στόχευσης, που θα εξασφάλιζαν την προσιτότητα, την επάρκεια, την ποιότητα και την βιωσιμότητα των δημόσιων υπηρεσιών. Παράλληλα, η Ελλάδα εμφανίζει πολύ υψηλά (σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ) ποσοστά άλλων (συλλογικών) κινδύνων άμεσης επίδρασης στην εθνική οικονομία, όπως η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός, η ενεργειακή φτώχεια, η στεγαστική στέρηση και η υπερχρέωση των νοικοκυριών για την απόκτηση ιδιόκτητης κατοικίας.

Η οικονομική ύφεση του 2008/2009 έπληξε δυσανάλογα χώρες με υπολειμματικά δημόσια μοντέλα κοινωνικών υπηρεσιών (όπως η Ελλάδα), οδηγώντας - και υπό το πρίσμα των δυσμενών δημογραφικών εξελίξεων - στην ανάδειξη των επιπτώσεων της κρίσης φροντίδας³⁶. Παράλληλα, η πανδημία του COVID-19 έφερε στην επιφάνεια μία από τις διαρθρωτικές αδυναμίες του Ελληνικού μοντέλου φροντίδας: την υπερβολική έμφαση στον ρόλο των άτυπων δικτύων (οικογένεια) και των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών, οι οποίες δεν μπορούν να χρησιμοποιούνται ως άλλοθι για την απουσία ολιστικών δημόσιων πολιτικών. Χρειάζεται, επομένως, να συζητήσουμε ένα νέο υπόδειγμα κοινωνικής φροντίδας, που θα αντιμετωπίσει εκτός των άλλων και την διαφαινόμενη κρίση νομιμοποίησης του τομέα στην κοινή γνώμη.

---

35. Η Κοινωνική Φροντίδα (*social care*) οριοθετείται ως το πλέγμα των ατομικών ή συλλογικών δραστηριοτήτων με στόχο την άμεση ή μακροπρόθεσμη διατήρηση, βελτίωση ή αποκατάσταση της ικανότητας των ατόμων να ανταποκρίνονται στις ανάγκες διαβίωσης και κοινωνικής συμμετοχής. Οι σχετικές παρεμβάσεις περιλαμβάνουν τόσο τις τυπικές πολιτικές φροντίδας, όσο και τις άτυπες πρακτικές (παροχή δωρεάν υπηρεσιών από οικογενειακούς φροντιστές σε εξαρτώμενα πρόσωπα).

36. Η κρίση φροντίδας προσεγγίζεται ως η ανισορροπία μεταξύ των αναγκών φροντίδας ατόμων σε κατάσταση ευάλωτότητας, του ρυθμιστικού πλαισίου και των (υλικών ή ανθρώπινων) πόρων που διατίθενται για την ικανοποίησή τους.

Υπό το πρίσμα αυτό, η ΑΣΠΕ προτείνει τις ακόλουθες εμβληματικές πρωτοβουλίες για την μεταρρύθμιση του μοντέλου κοινωνικής φροντίδας:

1. Έναρξη μίας ευρείας δημόσιας διαβούλευσης μεταξύ όλων των ενδιαφερομένων μερών για το νέο μοντέλο κοινωνικής φροντίδας στη χώρα μας, που θα αξιοποιήσει καλές πρακτικές άλλων εθνικών μοντέλων
2. Υιοθέτηση ενός Νόμου - Πλαισίου που θα θεσπίζει το νέο Εθνικό Σύστημα Κοινωνικής Φροντίδας (αντικαθιστώντας το παρωχημένο πλέον μόρφωμα του Ν. 2643/1998), εισάγοντας και ένα βιώσιμο μοντέλο παρεμβάσεων των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης για την παροχή υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας³⁷
3. Δημιουργία ενός μηχανισμού διασφάλισης εθνικών προδιαγραφών ποιότητας των υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας κάθε τύπου (κατ' οίκον, ανοικτή και κλειστή) με την μορφή ενός «Χάρτη Ποιότητας των Κοινωνικών Υπηρεσιών»³⁸
4. Κατοχύρωση της βιωσιμότητας του νέου Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας με την δέσμευση δημόσιων πόρων και την ορθολογική αξιοποίηση των χρηματοδοτικών εργαλείων μεγάλης κλίμακας της ΕΕ (όπως ιδίως το *Πολυετές Δημοσιονομικό Πλαίσιο 2021-2027* και ο *Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας 2021-2025*)³⁹.

Δ. Η πρόσβαση σε αξιοπρεπή και προσιτή κατοικία

Ο Ν. 5006/2022: «*Σπίτι μου - στεγαστική πολιτική για τους νέους, αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας για κοινωνική κατοικία, στεγαστική αποκατάσταση πυρόπληκτων στην περιοχή «Μάτι» και άλλες διατάξεις*» εισάγει ένα νέο μοντέλο δημόσιας πολιτικής στέγασης⁴⁰, το οποίο αναμένεται να έχει πολύ ισχυρό αντίκτυπο και σε επίπεδο δημογραφικής και κοινωνικής πολιτικής.

---

37. Βλ. Φ. Μαρίνη, *Τυπικές Πολιτικές Κοινωνικής Φροντίδας των Δήμων στην Ευρωπαϊκή Περιφέρεια*, 2022.

38. Βλ. σχετικά Γ. Αμίτσης, *Το Συλλογικό Διακόβευμα της Ενεργητικής Ένταξης των επαθών ομάδων - Αναπτυξιακά Διδάγματα από την Κοινωνική Ευρώπη*, 2014.

39. Βλ. σχετικά την Γνώμη Πρωτοβουλίας της Ο.Κ.Ε. για το «Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας - Στρατηγικές Κατευθύνσεις» (Δεκέμβριος 2020), που περιλάμβανε την Εισήγηση Νο. 57 «Αναβάθμιση του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και των πρωτόβαθμιων Δομών Φροντίδας και Πρόνοιας στο πλαίσιο του Άξονα 3.4 - Αύξηση της πρόσβασης σε αποτελεσματικές και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνικές πολιτικές».

40. Αξίζει, παράλληλα, να σημειωθεί ότι υπάρχει ήδη από το 1992 νομοθετική διάταξη (άρθρο 52 του Ν. 2082/1992) περί στεγαστικής συνδρομής για πολύτεκνους γονείς με 7 παιδιά και άνω, η οποία δεν εφαρμόζεται.

Προκειμένου να εφαρμοσθεί αποτελεσματικά το νέο μοντέλο, προτείνουμε τις ακόλουθες προσηθήκες:

1. Για το σύνολο των οικογενειών με παιδιά, το είδος του ακινήτου που μπορεί να αγοραστεί με το χαμηλότοκο δάνειο, να μην είναι υποχρεωτικά επί οικοδομής και μόνο, αλλά να αφεθεί ελεύθερο, ώστε να καλύπτει οποιαδήποτε κατηγορία ακινήτου που μπορεί να καλύψει στεγαστικές ανάγκες, όπως οι μονοκατοικίες εντός οικιστικής ζώνης, οι προκατασκευασμένες κατοικίες, οι μεζονέτες και επιπλέον να καλύπτει και την ανέγερση ή αποπεράτωση κατοικίας που είναι στα μετά (οι Τράπεζες τα δέχονται όλα ως στεγαστικά δάνεια). Η ελεύθερη επιλογή του τύπου ακινήτου θα άρει και τους περιορισμούς των τετραγωνικών που απαιτούνται για την στέγαση των οικογενειών και ελάχιστα διαμερίσματα τους καλύπτουν, εφόσον το κόστος δεν θα υπερβαίνει το προβλεπόμενο από το πρόγραμμα, καθώς και άλλων περιορισμών στους οποίους υπόκεινται οι πολύτεκνοι στις οικοδομές, λόγω τήρησης ωραρίου κοινής ησυχίας κ.τλ. Το πρόγραμμα πρέπει να καλύπτει και την αγορά και ανακαίνιση ακινήτου για χρήση ως πρώτη κατοικία.
2. Πρέπει να αφαιρεθούν τα ηλικιακά και εισοδηματικά κριτήρια για τους πολυτέκνους, σύμφωνα με πάγια νομολογία του ΣτΕ, τόσο για τα στεγαστικά δάνεια όσο και για την διάθεση ακινήτων του δημοσίου έναντι ελεγχόμενου μισθώματος, ενώ για την διάθεση ακινήτων του δημοσίου οι πολύτεκνοι πρέπει να χαρακτηρισθούν ως ευάλωτη κοινωνική ομάδα
3. Πρέπει να διευκρινισθεί τι σημαίνει «ακίνητο κατάλληλο για την κατοικία τους», π.χ. η κατοχή καταλλήλου ακινήτου σε άλλη γεωγραφική περιοχή από τον τόπο μόνιμης κατοικίας δεν θα πρέπει να προσμετράται, όταν η διαμονή γίνεται με ενοίκιο.
4. Πρέπει να γίνεται διαφοροποίηση της αξίας του δανείου ανάλογα με την περιοχή π.χ. είναι σημαντική ακριβότερη η κατοικία στην Αθήνα από την Επαρχία, ενώ θα μπορούσε να αποτελέσει το νομοσχέδιο και κίνητρο αποκέντρωσης, δίνοντας π.χ. πιο ευνοϊκούς όρους για όσους αποκτήσουν σπίτι εκτός πόλης και μετακινηθούν σε περιοχές της Επαρχίας.
5. Το υπολειπόμενο δάνειο που χορηγείται από πιστωτικό ίδρυμα που λειτουργεί νομίμως στην Ελλάδα είναι απαραίτητο να χορηγηθεί με σταθερό επιτόκιο. Η τωρινή και η μελλοντική αύξηση του euribor θα επιφέρει ως αποτέλεσμα οι τόκοι των δανείων με κυμαινόμενα επιτόκια να αυξηθούν δυσανάλογα με τις αρχικές δυνατότητες των δανειοληπτών.

6. Για τους πολύτεκνους, ανάληψη από την Δ.ΥΠ.Α. της κάλυψης και μέρους της αποπληρωμής του κεφαλαίου των δόσεων, με την κάλυψη να αυξάνεται αναλογικά σε σχέση με το πλήθος των εξαρτωμένων μελών.

Ε. Η πρόσβαση στην ενέργεια

Η ανάλυση των διαθέσιμων δεδομένων της Eurostat στο πεδίο της ενεργειακής φτώχειας⁴¹ αποδεικνύει ότι οι πολύτεκνες οικογένειες διαθέτουν ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό του εισοδήματός τους για την κάλυψη των ενεργειακών δαπανών τους. Όμως, η Ελληνική πολιτεία αδυνατεί να αντιμετωπίσει αυτή την πραγματικότητα, καθώς από το 2017 έχει καταργηθεί το μέτρο της ένταξης των πολύτεκνων στο Κοινωνικό Οικιακό Τιμολόγιο Ενέργειας χωρίς εισοδηματικά κριτήρια.

Η Κυβέρνηση του Σύριζα κατήργησε το συγκεκριμένο μέτρο τον Δεκέμβριο του 2017, ενώ παραδέχθηκε ότι:

- **Οι πολύτεκνοι που έκαναν χρήση του πολυτεχνικού τιμολογίου στα τέλη του 2017 ήταν μόλις 16.000 οικογένειες.**
- **Το κόστος των Υπηρεσιών Κοινής Ωφέλειας (ΥΚΩ) είναι μόλις 1,35% εξ αιτίας των πολυτέκνων!**

Εκτός όλων των άλλων μέτρων στήριξης προς τις πολύτεκνες οικογένειες, που καταργήθηκαν τα προηγούμενα χρόνια, οι πολύτεκνοι δέχθηκαν και αυτό το καίριο «χτύπημα» στο εισόδημα τους, καθώς είναι προφανές ότι αποτελούν «τους καλύτερους πελάτες» των παρόχων ενέργειας από πλευράς καταναλώσεως.

Τα κριτήρια υπαγωγής στο ΚΟΤ αποκλείουν εξ ορισμού αρκετές πολύτεκνες οικογένειες λόγω χρήσεως (εξ ανάγκης προφανώς!) ενός «μεγάλου» σπιτιού ή ενός «μεγάλου κυβισμού» αυτοκινήτου, καθώς επιβάλλονται κριτήρια εισοδήματος, περιουσίας και διαμονής του άρθρου 235 του Ν. 4389/2016 και της κατ' εξουσιοδότηση της παραγράφου 6 αυτού εκδοθείσας αριθμ. Γ.Δ.5 οικ. 2961-10/24.1.2017 απόφασης των Υπουργών Οικονομικών, Εσωτερικών, Διοικητικής Ανασυγκρότησης και Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης *«Καθορισμός των όρων και των προϋποθέσεων*

---

41. Η ενεργειακή φτώχεια αντιστοιχεί σε μια κατάσταση κατά την οποία ένα νοικοκυριό ή ένα άτομο δεν είναι σε θέση να εξασφαλίσει βασικές ενεργειακές υπηρεσίες (θέρμανση, ψύξη, φωτισμός, κινητικότητα και ηλεκτρική ενέργεια) για να εγγυηθεί ένα αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο λόγω του συνδυασμού χαμηλού εισοδήματος, υψηλών ενεργειακών δαπανών και χαμηλής ενεργειακής απόδοσης της κατοικίας του.

εφαρμογής του προγράμματος Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης». Εκτός αυτών, το νέο ΚΟΤ αδικεί τους πολύτεκνους, καθώς εξισώνει τα 3, 4 με τα 7, τα 10, τα 14 παιδιά, έξω και πέραν από κάθε λογική.

Σε ό,τι αφορά το επίδομα θέρμανσης, τα κριτήρια επιλεξιμότητας αγνοούν παντελώς την ύπαρξη πολύτεκνων οικογενειών, αφού αρκετές από αυτές αποκλείονται επειδή ενδέχεται:

- ❑ Να διαθέτουν περισσότερα από δύο αυτοκίνητα στο ίδιο φυσικό πρόσωπο.
- ❑ Να είχαν ετήσιο συνολικό οικογενειακό εισόδημα περισσότερο από 20.000 ευρώ (επιπλέον 2.000 ευρώ για κάθε εξαρτώμενο τέκνο, δηλαδή 28.000 για πολύτεκνη οικογένεια με τέσσερα προστατευόμενα τέκνα, το οποίο σημαίνει κατά κεφαλήν εισόδημα 4.666 ευρώ ετησίως!!!) και κατείχαν αστική ακίνητη περιουσία αντικειμενικής αξίας μέχρι 200.000 ευρώ.

Υπό το πρίσμα αυτό, η ΑΣΠΕ προτείνει:

1. Άμεση επαναφορά του ειδικού μειωμένου τιμολογίου ηλεκτρονικού ρεύματος, καθώς οι δαπάνες των πολύτεκνων οικογενειών σε ηλεκτρονικό ρεύμα αποτελούν σημαντικό έξοδο, ενώ δεν έχουν κανένα ανταποδοτικό όφελος για τα έσοδα που συνεισφέρουν με την κατανάλωση που αναγκαστικά πραγματοποιούν.

2. Άμεση τροποποίηση των προϋποθέσεων χορήγησης του επιδόματος θέρμανσης σε πολύτεκνες οικογένειες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΜΕΤΡΑ ΠΟΥ ΧΡΗΣΟΥΝ ΑΜΕΣΗΣ ΝΟΜΟΘΕΤΗΣΗΣ

ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ: Πρέπει άμεσα να υιοθετηθεί αφορολόγητο εισόδημα ίσο με το όριο φτώχειας της ΕΛ.ΣΤΑΤ. Είναι αδιανόητο να φορολογείται εισόδημα που είναι κάτω από τα όρια της φτώχειας για όλο τον πληθυσμό, εγγάμους και αγάμους.

Σε ό,τι αφορά τις οικογένειες με παιδιά, δεν είναι λογικό να φορολογούνται οι άγαμοι σχεδόν όπως οι γονείς. Οι υπάρχουσες μειώσεις φόρου βάσει πλήθους παιδιών δεν αντιστοιχούν στις δαπάνες ανατροφής και εκπαίδευσης των παιδιών. Μελέτη για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής έδειξε ότι το κόστος ανατροφής ενός παιδιού υπολογίζεται σε 20% – 30% του προϋπολογισμού ενός άτεκνου ζευγαριού⁴². Η φορολογική πολιτική οφείλει να καταστεί φιλική προς τις οικογένειες με παιδιά και επιπροσθέτως να συμμορφώνεται⁴³ προς το άρθρο 4 του Συντάγματος⁴⁴ βάσει του οποίου: «Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους».

Για τις πολύτεκνες οικογένειες πρέπει να θεσπισθεί σημαντικό αφορολόγητο ποσό, καθώς η συνεισφορά των πολυτέκνων στα κρατικά έσοδα από ΦΠΑ (λόγω των καταναλωτικών τους δαπανών) είναι σημαντικά μεγαλύτερη από κάθε άλλη οικογένεια ή άτομο. Επίσης, λόγω ειδικής φροντίδας που οφείλει το Κράτος σε αυτές, θα πρέπει να φορολογούνται με εφαρμογή της κλίμακας από το αρχικό κλιμάκιο στο υπερβάλλον του αφορολογήτου ποσού εισοδήματος.

Η μη υιοθέτηση των ορίων φτώχειας της ΕΛ.ΣΤΑΤ., ως αφορολογήτων ποσών, αποτελεί άνιση και δυσμενή μεταχείριση προς τις οικογένειες με παιδιά, και ιδίως τις πολύτεκνες οικογένειες, και επομένως καταλυτικό παράγοντα αύξησης της παιδικής φτώχειας.

Σχετική μελέτη και πρόταση προς το Κράτος έχουν εκπονήσει το Οικονομικό Επιμελητήριο Ελλάδος, σε συνεργασία με την ΑΣΠΕ, όπου αναλύονται όλες οι βασικές προτάσεις φορολογικής και οικονομικής πολιτικής που μπο-

---

42. Βλ. Letablier et. al. (2009), σελ. 21 «The first basic result is that the relative cost of a child represents an average of 20 to 30% of the budget of a childless couple»

43. Βλ. Χρυσόγονος Κ. (2013) Μέρος III, Γενικοί συνταγματικοί περιορισμοί των νομοθετικών επιλογών, Κεφάλαιο «Οι αρχές της ισότητας και αναλογικότητας στην εκπλήρωση του χρέους της εθνικής και κοινωνικής αλληλεγγύης (άρθρα 4 παρ. 5 και 25 παρ. 1 και 4 του Συντάγματος)»

44. www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-4/

ρούν να έχουν θετική επίπτωση στις δημογραφικές και οικογενειακές πολιτικές. Η μελέτη αυτή υποβλήθηκε στην Κυβέρνηση και στα πολιτικά Κόμματα τον Ιανουάριο του 2023⁴⁵.

ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΟ: Σε πολλά κράτη της ΕΕ δίνεται αύξηση της σύνταξης κατά ένα ποσοστό βάσει πλήθους παιδιών, διότι η σύνταξη είναι συνάρτηση δύο παραγόντων: Εισφορών που έχει δώσει στο σύστημα ο ασφαλισμένος και πλήθους παιδιών που έχει συνεισφέρει στην κοινωνία, η εργασία των οποίων θα δώσει έσοδα στο ασφαλιστικό σύστημα για την συνέχιση της καταβολής των συντάξεων. Είναι απόλυτα λογικό να πρέπει να ανταμοίβονται στην σύνταξη και οι δύο πυλώνες που κρατούν όρθιο το ασφαλιστικό σύστημα. Επομένως πρέπει άμεσα να θεσμοθετηθεί ποσοστό αύξησης της κύριας και της επικουρικής σύνταξης τόσο στον πατέρα όσο και στην μητέρα βάσει πλήθους παιδιών.

ΜΕΤΕΓΓΡΑΦΕΣ ΦΟΙΤΗΤΩΝ: Άμεση επαναφορά του μέτρου των ελεύθερων μετεγγραφών για τα παιδιά των πολυτέκνων, όπως ίσχυε επί 30 χρόνια, χωρίς κανένα πρόβλημα. Με τα ισχύοντα για τις μετεγγραφές, πολλά παιδιά πολυτέκνων που δεν επιτυγχάνουν την εισαγωγή τους σε ΑΕΙ της πόλης κατοικίας τους, αδυνατούν να σπουδάσουν.

ΕΠΙΔΟΜΑΤΑ: Πρέπει να θεσμοθετηθούν άμεσα τα προγράμματα επιδότησης τριτέκνων και πολυτέκνων, όπως έχει περιγραφεί στο 6^ο σημείο του προεκλογικού προγράμματος της Νέας Δημοκρατίας. Πρέπει να θεσμοθετηθεί η αναπροσαρμογή των εισοδηματικών κριτηρίων του οικογενειακού επιδόματος του ΟΠΕΚΑ για να καλύψουν, τουλάχιστον, τον πληθωρισμό για τριτέκνους - πολυτέκνους.

ΣΤΕΓΑΣΗ: Πρέπει να εφαρμοσθεί η νομοθεσία περί στεγαστικής συνδρομής των πολυτέκνων που προβλέπει άμεση παραχώριση δωρεάν κατοικίας με την απόκτηση του 7ου παιδιού (άρθρο 52 Ν. 2082/1992). Πρέπει να θεσμοθετηθούν ισχυρές επιδοτήσεις ενοικίου, χωρίς εισοδηματικά ή άλλα κριτήρια, ώστε ο πολύτεκνος να δαπανά λιγότερο από 10% του εισοδήματός του για το ενοίκιο, και να είναι τελείως δωρεάν με την απόκτηση του 5^{ου} παιδιού. Είναι ανάγκη να εκπονηθεί Εθνική Στρατηγική Κοινωνικής Κατοικίας με απόλυτη προτεραιότητα στις πολύτεκνες οικογένειες για λόγους οικογενειακής και δημογραφικής πολιτικής.

---

45. https://www.aspe.gr/images/stories/Dimografiko/Protasi_OEE-ASPE_2022.pdf

Η έλλειψη της οικογενειακής διάστασης στην φορολογική πολιτική της ακίνητης περιουσίας δημιουργεί προϋποθέσεις αύξησης του κινδύνου φτώχειας της οικογένειας και της παιδικής φτώχειας ως επακόλουθο. Η φορολογική νομοθεσία στην ακίνητη περιουσία είναι καταλυτικός παράγοντας στον τομέα της στεγαστικής ένδειας και κατ' επέκταση στην παιδική φτώχεια συνολικά.

Ο υπολογισμός του ΕΝΦΙΑ θα πρέπει να εξαιρεί τα ελάχιστα τ.μ. που είναι αναγκαία για την αξιοπρεπή διαβίωση των οικογενειών με παιδιά. Στην κατεύθυνση της κοινωνικής και φορολογικής δικαιοσύνης και της αξιοπρεπούς διαβίωσης, μείωση στον ΕΝΦΙΑ:

- 50% για τις τρίτεκνες οικογένειες (δύο γονείς και τρία εξαρτώμενα παιδιά), για τα πρώτα 100 τ.μ..
- 100% για τις πολύτεκνες οικογένειες για τα πρώτα 100 τ.μ..

ΕΝΕΡΓΕΙΑΚΗ ΕΝΔΕΙΑ: Άμεση επαναφορά του ειδικού μειωμένου τιμολογίου ηλεκτρονικού ρεύματος που κακώς καταργήθηκε το 2018, καθώς οι δαπάνες των πολύτεκνων οικογενειών σε ηλεκτρικό ρεύμα αποτελούν σημαντικό έξοδο, ενώ δεν έχουν κανένα ανταποδοτικό όφελος για τα έσοδα που συνεισφέρουν με την κατανάλωση που αναγκαστικά πραγματοποιούν.

ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΕΙΣ – ΜΕΤΑΘΕΣΕΙΣ - ΑΠΟΣΠΑΣΕΙΣ: Απόλυτη προτεραιότητα στους πολύτεκνους και στους ανάπηρους (παρ. 2 άρθρου 21 Συντάγματος) σε κάθε είδους τοποθετήσεις, μεταθέσεις και αποσπάσεις, σε όλο το Δημόσιο τομέα, στους ΟΤΑ και στα ΝΠΔΔ.

Επαναφορά της απόλυτης πρόταξης των πολυτέκνων ως εκπαιδευτικών της α' και της β' - βάρθμιας εκπαίδευσης τόσο στους μόνιμους όσο και στους αναπληρωτές και ωρομίσθιους εκπαιδευτικούς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Αμίτσης Γ. (2014): *Το Συλλογικό Διακύβευμα της Ενεργητικής Ένταξης των ευπαθών ομάδων - Αναπτυξιακά Διδάγματα από την Κοινωνική Ευρώπη*, Παπαζήσης, Αθήνα
- Αμίτσης Γ. (2016): *Εμβληματικές πρωτοβουλίες διαφύλαξης της κοινωνικής συνοχής την εποχή των Μνημονίων - Το υπόδειγμα της Εθνικής Στρατηγικής Κοινωνικής Ένταξης*, Σειρά «Η Μεταρρύθμιση του Κοινωνικού Κράτους» Νο. 1, Παπαζήσης, Αθήνα
- Αμίτσης Γ. (2019): «Η θεσμική προστασία της οικογένειας στο Ελληνικό Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλειας», *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 39, σελ. 52 - 77
- Αμίτσης Γ. (2020): “Γιατί πρέπει να συζητήσουμε σοβαρά την ίδρυση Υπουργείου Οικογένειας”, *Δίκαιο της Κοινωνικής Ασφάλισης*, 1, σελ. 175-178
- Ανωτάτη Συνομοσπονδία Πολυτέκνων Ελλάδος (2022): Προτάσεις για τον Σχεδιασμό Πολιτικών Υποστήριξης των Οικογενειών με Παιδιά για τους Δήμους. Μελέτη για το Ινστιτούτο Τοπικής Αυτοδιοίκησης της ΚΕΔΕ. Διαθέσιμη εδώ: www.ita.org.gr/el/index.php/meletes-ita
- Έκθεση της Διακομματικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής για το Δημογραφικό (2018). www.hellenicparliament.gr
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017): *Οι 20 αρχές του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων*, Βρυξέλλες
- Μαρίνη Φ. (2022): *Τυπικές Πολιτικές Κοινωνικής Φροντίδας των Δήμων στην Ευρωπαϊκή Περιφέρεια*, Μελέτη για λογαριασμό της Ελληνικής Εταιρείας Τοπικής Ανάπτυξης και Αυτοδιοίκησης, Αθήνα
- Μαρίνη Φ. (2022): «Το πλαίσιο οργάνωσης και λειτουργίας του Ελληνικού συστήματος κοινωνικής φροντίδας», Εισήγηση στην Ημερίδα «*Η προστιθέμενη αξία των χρηματοδοτικών εργαλείων της ΕΕ για την ανάπτυξη του τομέα των κοινωνικών υπηρεσιών*», Αθήνα, 28.11.2022, Ερευνητικό Εργαστήριο Κοινωνικής Διοίκησης - ΕΕΚΔ | Ημερίδα: «*Η προστιθέμενη αξία των χρηματοδοτικών εργαλείων της ΕΕ για την ανάπτυξη του τομέα των κοινωνικών υπηρεσιών*» (uniwa.gr)
- Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος (1998): Γνώμη της Ολομέλειας της Ο.Κ.Ε. αρ. 16 επί του Προσχεδίου Νόμου “*Ανάπτυξη του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και άλλες Διατάξεις*”, ΟΚΕ, Αθήνα. www.oke.gr/el/opinions
- Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος (2002): Γνώμη της Ολομέλειας της Ο.Κ.Ε. αρ. 69 επί του Προσχεδίου Νόμου “*Αναδιοργάνω-*

- ση του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και άλλες Διατάξεις”, ΟΚΕ, Αθήνα
- Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος (2014): Γνώμη Πρωτοβουλίας της Ο.Κ.Ε. αρ. 301 “Το Κοινωνικό Δίκτυ Ασφαλείας για τη Διατήρηση της Κοινωνικής Συνοχής: Προτάσεις και Μέτρα Πολιτικής”, ΟΚΕ, Αθήνα. www.oke.gr/el/opinions
- Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος (2015): Γνώμη Πρωτοβουλίας της Ο.Κ.Ε. αρ. 308 “Η Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη: Προτεραιότητες και Προκλήσεις Αποτελεσματικής Εφαρμογής”, ΟΚΕ, Αθήνα.
- Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος (2020): Γνώμη Πρωτοβουλίας της Ο.Κ.Ε. για το “Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας - Στρατηγικές Κατευθύνσεις”, ΟΚΕ, Αθήνα. www.oke.gr/el/opinions
- Οικονομικό Επιμελητήριο Ελλάδος & Ανωτάτη Συνομοσπονδία Πολυτέκνων Ελλάδος (2023): Κοινή πρόταση για τη φορολογική και οικονομική πολιτική, με ισχυρή δημογραφική διάσταση. Ολόκληρη η μελέτη είναι διαθέσιμη εδώ: www.aspe.gr/images/stories/Dimografiko/Protasi_OEE-ASPE_2022.pdf
- Μπαλούρδος Δ., Δεμερτζής Ν., Πιερράκος Γ. και Κικίλιας Η. (2019): *Η χαμηλή γονιμότητα στην Ελλάδα, δημογραφική κρίση και πολιτικές ενίσχυσης της οικογένειας*, Διανέοσις, Αθήνα
- Πιερράκος Γ. (2019): «Αντιμετώπιση του φαινομένου της χαμηλής γεννητικότητας και ενίσχυση της οικογένειας στην Ελλάδα», *Επιστήμη και Κοινωνία*, 39, σελ. 129-141
- Χρυσόγονος Κ. (2013): *«Η καταστρατήγηση του Συντάγματος στην εποχή των μνημονίων»*. Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη

Ξενογλώσση Βιβλιογραφία

- Boussemart, J. M. and Godet, M. (2018): Europe 2050: Demographic Suicide, *European Issues*, (462), <https://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-462-en.pdf>
- Harker, J. (2015). What is the right size family? We need an answer now. The Guardian, Available here: www.theguardian.com/commentisfree/2015/aug/17/right-size-family-large-politicians-kids?msclid=ad957ce4af2e11ecaf4f7c41366f1e09
- Letablier, M.-T., Luci, A., Math, A., and Thévenon, O. (2009): The costs of raising children and the effectiveness of policies to support parenthood in European countries: a Literature Review. This report was financed

- by and prepared for the use of the European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities. https://www.ined.fr/fichier/s_rubrique/19548/158bis.fr.pdf
- COFACE-Families Europe (2017): *The role of family-friendly policies for the prevention of child poverty and the realisation of child well-being*, <http://www.coface-eu.org/wp-content/uploads/2017/01/Policy-Briefing-ChildPoverty.pdf>
- COFACE-Families Europe (2022): EU Care Strategy: COFACE Families Europe Recommendations for a future of care that supports and recognises family carers. <https://coface-eu.org/eu-care-package-coface-families-europe-recommendations/>
- OECD (2021): Pensions at a Glance 2021. <https://www.oecd.org/els/public-pensions/oecd-pensions-at-a-glance-19991363.htm>
- Rindfuss, R.R., Choe, M.K., and Brauner-Otto, S.R. (2016): The emergence of two distinct fertility regimes in economically advanced countries, *Population Research and Policy Review*, 35(3), 287-304
- Seabrooke, L., Tsingou, E. and Willers, J. O. (2020): The political economy of policy vacuums: The European Commission on demographic change, *New political economy*, 25(6), 1007-1021
- Stamoulis, D. (2021): Tax Policy and Families with Children in Greece: Valuation and Policy Suggestions, *International Journal of Business and Social Science*, 12(11)
- Stamoulis, D. S. and Lambrou, D. N. (2021): Demographic Policies for Large Families in Greece: An Opinion Survey and Implications for the Social Administration, *Advances in Social Sciences Research Journal*, 8(4)
- Thévenon, O. and Neyer, G. (2014): *Family policies and diversity in Europe: The state-of-the-art regarding fertility, work, care, leave, laws and self-sufficiency*, Working Paper Series 7/2014